

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií
Katedra sociální a kulturní ekologie

Diplomová práce

**Jakým způsobem informují radnice o udržitelném rozvoji?
(obsahová analýza radničních listů vybraných měst)**

Markéta Burdová
Praha 2007

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Arnošt Novák

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů, a souhlasím s jejím případným zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 20.6.2007

Markéta Burdová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala především panu Mgr. Arnoštu Novákovi, vedoucímu této magisterské práce, za pečlivé metodické vedení. Velký dík za obětavou pomoc a konzultace patří také panu PhDr. Ivanu Ryndovi, vedoucímu Katedry sociální a kulturní ekologie na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Ve svém výčtu konzultantů pak nemohu opomenout ani Mgr. Antonína Tyma z Národní sítě zdravých měst a Ing. Pavla Herota ze společnosti MediaCon za četné podněty a doporučení během zpracovávání této práce. Poděkování za podporu a trpělivost náleží i mnohým dalším, kteří byli ochotní věnovat mi svůj čas a umožnili tak této práci spatřit světlo světa, zvláště pak zástupcům úřadů měst a obcí, které jsem kvůli svému výzkumu kontaktovala.

Abstrakt

Diplomová práce s názvem Jakým způsobem informují radnice o udržitelném rozvoji je kvantitativní obsahovou analýzou radničních listů vybraných měst a obcí za rok 2005. Vzorek 26 obcí byl vybrán systematickým výběrem a pokrývá území celé České republiky, neboť je tvořen dvojicemi měst z každého kraje (s výjimkou hlavního města Prahy), která si vždy jsou blízka nejen co do počtu obyvatel, ale také strukturou (až na dva případy se jedná o obce s rozšířenou působností, roli hraje také průmysl, turismus atp.). Jedna z obcí z každé dvojice je členem Národní sítě zdravých měst a druhá nikoliv.

Analýze samotné předchází podrobná rešerše literatury a relevantních dokumentů týkajících se udržitelného rozvoje. Následuje krátké představení Národní sítě zdravých měst a také zmapování mediální oblasti radničních listů, která doposud stála spíše na okraji zájmu odborníků a přitom mají tato média poměrně velkou moc vzhledem k tomu, že se do schránek všech obyvatel města dostávají povětšinou zdarma.

U obou skupin vzorku pak analýza popisuje, jak často a v jaké kvalitě obce ve svých radničních listech o udržitelném rozvoji informují, kdo o něm nejčastěji hovoří a v jakých souvislostech. Hodnotí také, zda je informace relevantní a zda autor příspěvku použil pojem smysluplně a vhodným způsobem. Obě skupiny vzorku jsou v analýze také vzájemně srovnávány a celý vzorek je pak porovnán s výsledky Analýzy mediální publicity, kterou na podobné téma pro Národní síť zdravých měst vytvořila společnost MediaCon.

Výsledky obsahové a následně srovnávací analýzy jsou poměrně překvapivé. Oproti očekáváním formulovaným v hypotézách se ukázalo, že „zdravá města“ nejen neinformují o udržitelném rozvoji častěji, ale ani kvalita informování není výrazně vyšší. Celková úroveň (kvalita i kvantita) informování je také velice nízká, což odpovídá zjištěním MediaConu i mým předpokladům. S pojmem udržitelný rozvoj zacházejí radniční listy velmi opatrně a je vidět, že v médiích veřejné služby (radniční listy se tak alespoň tváří) i v těch soukromých (které tvořily většinu vzorku MediaConu) kvalitní informování o tomto konceptu chybí.

Abstract

Diploma thesis on How Does Town Halls (respectively the administration of municipalities) Inform about Sustainable Development is a quantitative content analysis of town hall newspapers of selected towns and villages. The sample was chosen through the systematic selection and it covers the whole area of Czech Republic as it consists of couples of towns from every district (except Prague). These couples are similar not only with their number of inhabitants but also with the structure (almost all of the 26 municipalities are the ones with extended competence, they have also similar industry structure, tourism, etc.). One of the towns from the couple is always a member of Healthy Cities of Czech Republic and the other one is not.

The analysis is preceded by detailed bibliographic search of relevant documents connected to the sustainable development, followed by a short presentation of Healthy Cities of Czech Republic and also monitoring of the media field of the town hall newspapers, which has been so far standing on the brink of interest, even though these newspapers have quite a big influence and power as they are distributed to all inhabitants of the city mostly and free of charge.

By both sample groups the analysis describes how often and in what quality inform the municipalities in their town hall newspapers about the sustainable development; who speaks about it and in which relations. It also does assess if the information is relevant and if the author of the statement in the article used the term meaningfully and appropriately. Both sample groups are moreover compared with each other and also with the results of the Analysis of Media Exposure, which was made on the same theme for the Healthy Cities of Czech Republic by MediaCon.

The results of content and comparative analysis are quite surprising. In spite of my assumptions (formulated into hypothesis) it turns out that “healthy cities” not only does not inform more often about the concept of sustainable development but also the information quality is not noticeably higher. Overall level of providing information (the quantity as well as quality) is also very low, which correspond with the findings of MediaCon and even my suppositions.

With the term “sustainable development” the town hall newspapers handle very carefully and it can be seen that in both media of public service (town hall newspaper pose as that) and private media (which comprise majority of the sample of MediaCon) is missing a quality information supply.

Anotace

Diplomová práce s názvem Jakým způsobem informují radnice o udržitelném rozvoji je kvantitativní obsahovou analýzou radničních listů vybraných měst a obcí, která zároveň poskytuje srovnání mezi skupinou obcí, které jsou členy Národní sítě zdravých měst, a obcemi, které členem této sítě nejsou. Práce navíc obsahuje porovnání s plošným a regionálním tiskem.

Klíčová slova: udržitelný rozvoj, obsahová analýza, (content analysis), srovnávací analýza, (comparative analysis), radniční listy, Národní síť zdravých měst, média.

Obsah

1.	ÚVOD.....	10
2.	REŠERŠE LITERATURY – (TRVALE) UDRŽITELNÝ ROZVOJ	12
2.1.	DEFINICE	12
2.1.1.	<i>Udržitelný rozvoj ve světě</i>	12
2.1.2.	<i>Udržitelný rozvoj v Evropě</i>	14
2.1.3.	<i>Udržitelný rozvoj v České republice</i>	17
2.1.4.	<i>Udržitelný rozvoj na regionální a místní úrovni – NSZM</i>	18
2.2.	KRITIKA DEFINIC	21
2.3.	ZÁKLADNÍ PRINCIPY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE (NEJMENŠÍ SPOLEČNÝ JMENOVATEL DEFINIC)	22
3.	NÁRODNÍ SÍŤ ZDRAVÝCH MĚST	24
3.1.	PROČ JE NSZM DŮLEŽITÁ PRO UDRŽITELNÝ ROZVOJ?	25
4.	VÝZKUM – TEORETICKÁ ČÁST	26
4.1.	VÝBĚR VZORKU.....	26
4.2.	RADNIČNÍ LISTY	29
4.3.	VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY	34
4.4.	METODA: OBSAHOVÁ ANALÝZA	35
2.4.5.	<i>Diskuse metody</i>	39
5.	VÝZKUM – PRAKTICKÁ ČÁST.....	41
5.1.	PŘEDVÝZKUM	41
5.2.	KÓDOVACÍ KNIHA	41
5.3.	VÝBĚR PROMĚNNÝCH A JEJICH DEFINICE.....	42
5.4.	PRACOVNÍ POSTUP.....	46
5.5.	OBSAHOVÁ ANALÝZA.....	47
2.5.6.	<i>Medializace pojmu a kvalita informování</i>	47
2.5.7.	<i>Je udržitelný rozvoj apolitický?</i>	58
5.6.	SROVNÁVACÍ ANALÝZA.....	59
2.6.8.	<i>Mediální pokrytí</i>	60
2.6.9.	<i>Relevance příspěvků, přesnost výroků</i>	62

2.6.10. 3. Kategorie Souvislost s tématy	62
2.6.11. Kategorie Mluvčí.....	64
6. ZÁVĚRY	68

Seznam tabulek a grafů

TABULKA 1 - VELIKOST ZPRÁVY	48
TABULKA 2 - SOUVISLOST S TÉMATY	55
TABULKA 3 - POLITICKÁ ORIENTACE RADNIC	59
TABULKA 4 - REGIONÁLNÍ TISK VS. RADNIČNÍ LISTY	61
TABULKA 5 - MLUVČÍ - MEDIACON	65
GRAF 1 - RELEVANCE	49
GRAF 2 - RELEVANCE S OHLEDEM NA ČLENSTVÍ V NSZM	50
GRAF 3 - VZTAH RELEVANCE A INDEXU PŘESNOSTI	52
GRAF 4 - SOUVISLOST S TÉMATY	57
GRAF 5 - MLUVČÍ	58
GRAF 6 - SOUVISLOST S TÉMATY	64
GRAF 7 - MLUVČÍ - SROVNÁNÍ I	65
GRAF 8 - MLUVČÍ - MEDIACON	66

Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Použité zdroje
- Příloha č. 2 – Liga NSZM
- Příloha č. 3 – Konečný vzorek obcí
- Příloha č. 4 – Kódovací kniha
- Příloha č. 5 – Kódovací formulář

Seznam používaných zkratk

Kromě vysokoškolských titulů dokument používá následující zkratky:

zkratka	vysvětlení
aj.	a jiné
atd.	a tak dále
atp.	a tak podobně
č.	číslo
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
IUCN	Světový svaz ochrany přírody
LEHAP	Místní akční plán zdraví a životního prostředí
mj.	mimo jiné
NSZM	Národní síť zdravých měst
OECD	Světová organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
resp.	respektive
SCEP	Studie kritických environmentálních problémů
str.	strana
UNEP	Program životního prostředí Organizace spojených národů
UR	udržitelný rozvoj (v tabulkách)
WHO	Světová zdravotnická organizace
WTO	Světová obchodní organizace

1. Úvod

„Uskutečnění koncepce udržitelného rozvoje, která se dnes považuje za jeden ze základních pilířů rozvojové strategie vyspělých a v rostoucí míře i rozvojových států, je nadějí lidstva na překonání globální ekologické krize. Aby se tak skutečně stalo, musí být tyto myšlenky nejprve široce známy a posléze obecně přijaty. Musí se stát součástí základního společenského ideálu, hluboké společenské vize“ [Moldan 2003: 41].

Uvedla jsem svou diplomovou práci právě tímto výrokem, neboť s ním nelze než souhlasit. Pro implementaci takových komplexních strategií, jakou je i udržitelný rozvoj, je však beze sporu také nutné znát realitu, z níž budeme vycházet. Koncept udržitelného rozvoje u nás doposud kořeny plně nezapustil a stále je slyšet četné hlasy (a to dokonce z úst vrcholových politiků), že mezi účinnou ochranou životního prostředí na straně jedné a hospodářským růstem a zvýšením životní úrovně na straně druhé je nutný rozpor. Pokusit se změnit názor těchto politiků, kteří často ani žádné poškození životního prostředí „nevidí“, nebo věří, že „přírodu ochrání trh“, by byl zřejmě marný boj, ale co veřejnost? Není veřejné mínění v této věci mnohem důležitější, než názor několika politiků? A jak je na tom tedy česká veřejnost?

Situace zatím vypadá spíše tak, že pokud je termín „trvale udržitelný rozvoj“ české veřejnosti vůbec znám, je považován za příliš široký, obecný a nic neříkající. Někdy je dokonce mylně interpretován jako zelená, levicová ideologie či nedosažitelná, utopistická představa, protože přece nic není „trvalé“ a nic netrvá věčně! Výrazná politická vůle pro prosazení tohoto konceptu chybí, politické strany ani jejich představitelé až do minulých parlamentních voleb (v roce 2006) nepovažovali myšlenky udržitelného rozvoje za nosné téma.

„**Medializace** udržitelného rozvoje je zcela nedostatečná... Naši žurnalisté chápou, že ‚dobré zprávy žádné zprávy‘ a naopak špatné zprávy jsou zajímavé. Proto se ve všech společenských oblastech zaměřují spíše na zdůrazňování negativních stránek než na riskování určité nezajímavosti zpráv dobrých. V oblasti životního prostředí je pak právě tato tendence velmi výrazná“ [Moldan 2003: 71].

Tyto skutečnosti potvrzuje také výzkum společnosti MediaCon, který pro Národní síť zdravých měst provedl analýzu medializace zmíněného pojmu. Přesněji šlo o kvantitativní obsahovou analýzu 550 příspěvků z více než 200 celorepublikových i regionálních médií za

období od ledna do listopadu 2005 včetně. Z jejich závěrů vyplývá, že se udržitelný rozvoj těší konstantně nízkému zájmu masových médií a že kvalita informování je velmi nízká.

Vše se pomalu mění teprve se vstupem České republiky do Evropské unie, která považuje udržitelný rozvoj za jeden ze základních principů, jimiž se musí řídit. Uplatnění takových zásad však není jenom věcí vlády a jejích ministerstev, ale především věcí veřejnou. „Prvním a nejdůležitějším úkolem je zde zvýšení znalostí o principech udržitelného rozvoje, o jejich významu v každodenním životě a jejich zabudování do hodnotového systému lidí“ [Moldan 2003: 66].

Už na začátku prvního ročníku (na podzim 2005) jsem jako téma diplomové práce zvažovala zpracovat, jakým způsobem média informují o trvale udržitelném rozvoji. Pak jsem ale zjistila, že takovou analýzu právě uveřejnila agentura MediaCon. Antonín Tým ze „Zdravých měst“ mě pak upozornil, že se do tohoto výzkumu už nevešly mj. právě radniční listy, které je v mnoha případech náročné získat i analyzovat, protože často nejsou dostupné v elektronické podobě na rozdíl od plošných periodik, které analyzoval MediaCon. Rozhodla jsem se tedy pro podobnou analýzu – výzkum radničních listů vybraných obcí, který by však měl jít více do hloubky. Zmapovat jaká je situace na místní úrovni je důležité hlavně proto, že právě z místních aktivit může implementace principů udržitelného rozvoje začít. Radniční listy mají navíc svá specifika, která mohou ukazovat i na další zajímavé souvislosti.

Ve svém výzkumu budu tedy sledovat, jaký je zájem těchto médií o udržitelný rozvoj a jak se toto téma prosazuje na lokální úrovni. Přitom budu zjišťovat, zda je nějaký rozdíl mezi členy Národní sítě zdravých měst a obcemi, které členy této sítě nejsou. Dále se budu zajímat o to, v jakých souvislostech se udržitelný rozvoj nejčastěji vyskytuje, které osoby se k němu vyjadřují a také, zda ho vysvětlují správně (pokud tak vůbec činí). Celý výzkum pokrývá období od ledna do prosince 2005, aby byla zajištěna možnost srovnání se zmíněnou analýzou MediaConu. Na základě složení vedení radnic jednotlivých obcí (tedy jakýchsi povolebních koalic na místní úrovni) se pak pokusím posoudit, zda je udržitelný rozvoj pro nějakou stranu politickým tématem, či zda se o něm dá říci, že je nějak politicky orientován, nebo zda je to skutečně apolitický pojem, jak by vyplývalo z jeho četných definic.

Právě podrobná rešerše relevantní literatury k tématu udržitelného rozvoje je také součástí této diplomové práce, protože na jejím základě pak budu v samotné obsahové analýze posuzovat „přesnost“ použití pojmu v textech. Krátce představím také Národní síť zdravých měst a problematiku radničních listů obecně, což je doposud nepřilíš probádaná mediální oblast.

2. Rešerše literatury – (trvale) udržitelný rozvoj

Základním předpokladem tohoto výzkumu bylo pochopení smyslu koncepce (trvale) udržitelného rozvoje (angl. *sustainable development*), jejího vývoje a možných definic. Právě na základě tohoto rozboru konceptu udržitelného rozvoje pak byly provedeny potřebné analýzy a hodnocení v praktické části výzkumu. Z rešerše literatury, kterou jsem za tímto účelem provedla, vyplynulo, že definic a pojetí existuje poměrně značné množství. Některé se dají považovat za zdařilé a výstižné, jiné za erozivní (protože pojem trvale udržitelného rozvoje spíše rozkládají) nebo dokonce zavádějící (pochopení pojmu přímo brání). Vybrala jsem tedy především ty, které jsem z hlediska vývoje koncepce udržitelného rozvoje považovala za relevantní a důležité pro pochopení jejího smyslu, se zvláštním důrazem na oblast Evropy a zejména na Českou republiku. Ze stejného důvodu uvádím i některé méně povedené pokusy. Aby tento soubor definic nebyl jen čistě subjektivním seznamem, je třeba dodat, že se jedná o definice nejčastěji citované či uváděné ve významných strategických či právních dokumentech a publikacích, které o udržitelném rozvoji hovoří – ať už na mezinárodní či vnitrostátní úrovni. Dovolte mi tedy krátký historický exkurz a několik definic.

2.1. Definice

Myšlenka, že růst lidské populace a jejich nároků na potravu převyší v budoucnosti možnosti naší planety a že tento problém je třeba nějakým způsobem řešit, rozhodně nevznikla ve 20. století. Už například anglický páter Thomas Robert Malthus ve svém Pojednání o principu populace z roku 1798 vyslovil domněnku, že zatímco populace narůstá řadou geometrickou, potravu přibývá pouze aritmeticky, a že tato situace je, řečeno dnešními slovy, trvale neudržitelná.

2.1.1. Udržitelný rozvoj ve světě

20. století je však z hlediska vývoje koncepce udržitelného rozvoje skutečně zásadní. Velký obrat nastává na počátku sedmdesátých let. Zlomový je zvláště rok 1972, kdy ve Stockholmu proběhl první Světový summit o životním prostředí člověka. Ve stejném roce

Massachusettský technologický institut vydává svou Studii kritických environmentálních problémů, v níž se konstatuje, že „v uzavřeném systému konečných zdrojů není kvantitativní růst trvale možný“ [SCEP]. Ke stejným závěrům dochází i manželé Meadowsovi ve své knize Meze růstu, vydané také roku 1972. Že se od 18. století nic nezměnilo? Ale ano, konečně, ačkoliv jen velmi pomalu, se tento názor začíná dostávat také do obecného povědomí.

S první komplexní definicí udržitelného rozvoje přichází Světová komise pro životní prostředí a rozvoj, která byla (na základě požadavků zmíněného summitu OSN) ustavena Valným shromážděním OSN v roce 1983 a jejíž předsedkyní se stala Gro Harlem Brundtlandová. Tato komise vydala v roce 1987 zprávu o své činnosti s názvem Naše společná budoucnost a právě v této zprávě je uvedena jedna z nejzákladnějších a také nejvíce citovaných definic udržitelného rozvoje: „Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby.“ [Brundtlandová 1991: 47]¹ Tato definice zahrnuje podle PhDr. Ivana Ryndy dva klíčové pojmy:

- pojem potřeby, kterým se rozumí potřeby lidské společnosti a zejména potřeby světové chudiny, jež by měly mít nejvyšší prioritu
- pojem omezených možností působit na schopnost prostředí uspokojovat současné i budoucí potřeby, zejména možností daných stavem vědy, techniky a sociální organizace.

Problém si však začaly uvědomovat nejen mezinárodní organizace jako OSN nebo Evropská unie, či organizace zabývající se přímo ochranou životního prostředí (IUCN, UNEP), ale dokonce i organizace, v jejichž centru pozornosti stojí prosperita, ekonomický růst a obchod. Čtrnáctého prosince 1960 byla v Paříži přijata Konvence OECD. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj se v ní už tehdy zavázala, že bude podporovat opatření zaměřená na dosažení „co nejvyššího udržitelného ekonomického růstu, zaměstnanosti a stoupající životní úrovně členských zemí při udržení finanční stability, a tak přispívat k rozvoji světového hospodářství (...), růst světového obchodu na mnohostranném nediskriminačním základě v souladu s mezinárodními závazky“ [Konvence OECD, čl. 1].

¹ Z angl. originálu: „Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the **ability** of future generations to meet their own needs. It contains within it two key concepts: the concept of „needs“, in particular the essential needs *of the world's poor*, to which overriding priority should be given; and the idea of **limitations** imposed by the state of technology and social organization on the environment's **ability** to meet present and future needs.

Světová obchodní organizace, která byla založena Marrakéšskou dohodou v roce 1994, o udržitelném rozvoji hovoří přímo ve své Preambuli.²

Snad nejobsáhlejším popisem strategie udržitelného rozvoje je Agenda 21, jeden z výstupních dokumentů Světové konference OSN o životním prostředí a rozvoji, která proběhla v Riu de Janeiro ve dnech 3. až 14. června 1992. Jako definice je tento dokument prakticky nepoužitelný, ale pro pochopení koncepce udržitelného rozvoje a cest, jak se k němu přibližovat, je zásadní. Věnuje se totiž všem třem pilířům udržitelného rozvoje, navíc klade důraz na účast veřejnosti a vtaňuje do hry tzv. *major groups*.³ V preambuli tohoto dokumentu se hovoří o tom, že udržitelný rozvoj již není třeba znovu definovat. Agenda 21 je vyjádřením celosvětového závazku spolupracovat v oblasti udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí. Klíčovou úlohu v této spolupráci má hrát právě Organizace spojených národů [Agenda 21, Preambule].

Od té doby byla myšlenka udržitelného rozvoje podpořena nesčíslnými dokumenty, stala se klíčovou součástí hospodářské a rozvojové politiky všech významných mezinárodních organizací a naprosté většiny zemí světa. Evropská unie považuje udržitelný rozvoj za jeden ze svých hlavních cílů, který je zakotven hned v několika člancích smluv o Evropském společenství a později o Evropské unii.

2.1.2. Udržitelný rozvoj v Evropě

V roce 1992 byla podepsána Maastrichtská smlouva, která zakládá Evropskou Unii. Hlava II., článek G této smlouvy definuje poslání Evropského společenství jako: „vytvoření společného trhu a hospodářské a měnové unie a provádění společných politik nebo činností uvedených v člancích 3 a 3a podporovat harmonický a vyvážený rozvoj hospodářských

² V angl. originálu: „The Parties to this Agreement, Recognizing that their relations in the field of trade and economic endeavour should be conducted with a view to raising standards of living, ensuring full employment and a large and steadily growing volume of real income and effective demand, and expanding the production of and trade in goods and services, while allowing for the optimal use of the world's resources in accordance with the objective of sustainable development, seeking both to protect and preserve the environment and to enhance the means for doing so in a manner consistent with their respective needs and concerns at different levels of economic development,..“ (*Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization*. Staženo dne 6.2. 2007 z oficiálních webových stránek WTO: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm)

³ velké / důležité skupiny obyvatel. Podle Agendy 21 jde o ženy, děti a mládež, původní (domorodé) obyvatele, nevládní organizace, místní úřady, pracující a odbory, oblast podnikání, obchodu a průmyslu, vědeckou a technickou obec a zemědělce.

činností ve Společenství, trvalý a neinflační růst respektující životní prostředí, vysoký stupeň konvergence hospodářské výkonnosti, vysokou úroveň zaměstnanosti a sociální ochrany, zvyšování životní úrovně a kvality života, hospodářskou a sociální soudržnost a solidaritu mezi členskými státy“.

Právě na základě Maastrichtské smlouvy se udržitelný růst stal součástí práva životního prostředí Evropských společenství a také jedním z jeho hlavních úkolů. Byl také klíčovou zásadou Pátého akčního programu ochrany životního prostředí ES, který přímo nesl název *Towards sustainability* (Směrem k udržitelnosti, pozn. autorky) a svou pozici si uhájil i v novém Šestém akčním programu. Význam této koncepce a potřeba naplnit požadavky z ní vyplývající vedly dokonce ke zpracování Strategie udržitelného rozvoje EU, o níž bude řeč ještě později.

Tato priorita Evropské unie byla následně posílena i v rámci Amsterodamské smlouvy z roku 1999. Ta již nehovoří o udržitelném růstu, ale o udržitelném rozvoji. V článku č. 2 říká, že: „cílem společenství je dosažení harmonického, vyváženého a udržitelného rozvoje ekonomických aktivit“, v článku č. 6 doplňuje, že: „požadavky ochrany životního prostředí musí být integrovány do formulací i uskutečňování politik a aktivit společenství (...) zejména s ohledem na dosažení udržitelného rozvoje“.

Následně byl zahájen tzv. Cardiffský proces, jehož cílem bylo převést článek 6 Amsterodamské smlouvy do praxe prostřednictvím strategického dokumentu, který by obsahoval směrnice pro integraci požadavků ochrany životního prostředí do jednotlivých politik Evropských společenství. Tato strategie byla předložena Komisi na zasedání Evropské rady v Göteborgu v roce 2001 a byla přijata pod názvem Strategie Evropské unie k udržitelnému rozvoji. Jejími základními prioritami jsou: změna klimatu a čistá energie, veřejné zdraví, hospodaření s přírodními zdroji, chudoba a sociální vyloučení, stárnutí populace a demografie, mobilita, využití území a územní rozvoj. Tzv. Göteborgská strategie „byla v roce 2002 Evropskou radou v Barceloně s ohledem na Světový summit o udržitelném rozvoji v Johannesburgu (2002) rozšířena o vnější rozměr“ [Obnovená strategie EU pro udržitelný rozvoj, str.2]. V roce 2004 byl pak na základě iniciativy Komise zahájen přezkum této strategie a v červnu roku 2006 byla vydána nová revidovaná Strategie udržitelného rozvoje.

Göteborgské strategii udržitelného rozvoje z roku 2001 předcházela Strategie Evropské unie pro růst a zaměstnanost, která byla přijata na zasedání Evropské rady v Lisabonu na jaře roku 2000 s desetiletým časovým horizontem do roku 2010. V listopadu 2004 vznikla poměrně rozsáhlá zpráva, kterou předložila skupina nezávislých odborníků

vedených bývalým nizozemským předsedou vlády Wimem Kokem. Na žádost Komise měla zhodnotit výsledky prvního "poločasu", přispět k odhalení příčin skromného pokroku a doporučit, jak dále postupovat ke splnění lisabonských cílů. Kokova zpráva navrhuje, aby byly odstraněny dosavadní překážky realizace lisabonského programu a aby byl plně využit potenciál zemí Unie. V této souvislosti doporučuje, aby se pozornost soustředila na priority v pěti oblastech: vytváření znalostní společnosti, dokončení vnitřního trhu a podpora soutěže, příznivé klima pro podniky, pružný a integrovaný trh práce, ochrana životního prostředí a udržitelný rozvoj [Zpráva Wima Koka].

Poslední významný evropský dokument, který zmíním, zatím sice nebyl schválen, obsahuje však také jednu zajímavou definici udržitelného rozvoje. Tím dokumentem je návrh Evropské ústavy. Článek 1-3 hovoří o cílech Unie, mezi něž patří i „udržitelný rozvoj Evropy, založený na vyváženém hospodářském růstu a na cenové stabilitě, vysoce konkurenceschopném sociálně tržním hospodářství směřujícím k plné zaměstnanosti a společenskému pokroku, s vysokým stupněm ochrany a zlepšování kvality životního prostředí. Podporuje vědecký a technický pokrok“ [Treaty establishing a Constitution for Europe, čl. 1-3].⁴

Snad právě proto, že výše zmíněné dokumenty jsou výsledkem konsensu mnoha stran, nepatří definice udržitelného rozvoje počínaje Maastrichtskou smlouvou přes Lisabonskou a Götteborgskou strategii po Evropskou ústavu k těm nejdůležitějším. Ve většině případů stále kladou důraz především na ekonomický růst a s ním spojené sociální otázky (vysoká zaměstnanost a nízká míra inflace), často však přecházejí další sociální problémy, zanedbávají environmentální pilíř udržitelného rozvoje a zcela opomíjejí tu rovinu, která se dá považovat za pilíř čtvrtý, tj. rovinu individuální – tedy jakou roli v tomto procesu hraje každý jednotlivec. Právě tyto tři, resp. čtyři pilíře (ekonomický, environmentální, sociální a případně individuální) jsou pro pochopení udržitelného rozvoje nezbytné.

⁴ V angl. originálu: „The Union shall work for the sustainable development of Europe based on balanced economic growth, a social market economy, highly competitive and aiming at full employment and social progress, and with a high level of protection and improvement of the quality of the environment. It shall promote scientific and technological advance.“ (*Treaty establishing a Constitution for Europe*. Staženo dne 5.12. 2007 z oficiálního portálu Evropské unie: http://europa.eu/constitution/download/print_en.pdf)

2.1.3. Udržitelný rozvoj v České republice

Na tomto místě bych ráda představila také moderní a komplexní definici udržitelného rozvoje z pera a přednášek Ivana Ryndy. Není možná citovaná v takové míře jako definice Gro Hralem Brundtlandové, ale dle mého názoru je v mnohém osvětlující a na toto místo tedy patří. Tato definice říká, že „trvale udržitelný rozvoj je komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických prostředků a technologií uspokojovat lidské potřeby, materiální, kulturní i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů; aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné redefinovat na lokální, regionální i globální úrovni jejich sociálně-politické instituce a procesy“ [Rynda 2005: 325]. Tato definice explicitně říká to, co mnohé jiné automaticky předpokládají, že udržitelný rozvoj je souborem konkrétních strategií. Není tedy ani abstraktním a nehmatatelným pojmem, ani obecnou hodnotou, k níž bychom měli vzhlížet. Je spíše prostředkem či nástrojem než cílem. Možná právě proto, že to z mnohých jiných definic není tak jasně patrné, mohou jej odpůrci tohoto konceptu snadno nazvat utopií a nařknout z nekonkrétnosti.

Pro zajímavost uvádím ještě další definici, která také vznikla v českém prostředí v reakci na zprávu Naše společná budoucnost. Jejím autorem je Josef Vavroušek, který definici Brundtlandové kritizoval za přílišný antropocentrismus, proto ji následujícím způsobem rozšířil: „Udržitelný rozvoj, resp. udržitelný způsob života usiluje o ideály humanismu a harmonie vztahů mezi člověkem a přírodou. Jedná se o způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého jedince a jeho odpovědností vůči jiným lidem a přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím.“ [Vavroušek 1995: 40]; „Udržitelný rozvoj (sustainable development) je takový rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti, aniž by byly ohroženy potřeby budoucích generací. V nejširším smyslu je strategie udržitelného života zaměřena na prosazování harmonie mezi lidskými jedinci a lidstvem i přírodou.“ [Vavroušek 1995: 43]

Nacházíme-li se v českém prostředí, nemůžeme opomenout ani to, jakým způsobem je udržitelný rozvoj zakotven v našem vnitrostátním právu: „Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“⁵ I zde je jasná paralela s původní definicí ze zprávy Naše společná budoucnost.

⁵ (17/1992 Sb. z 5. prosince 1991)

Zatím poslední světový summit OSN, který se plně věnoval udržitelnému rozvoji a způsobům a prostředkům implementace jednotlivých doporučení, se konal v roce 2002 v jihoafrickém Johannesburgu. Tato konference mj. vyzvala k posilování programového a institucionálního zajištění udržitelného rozvoje např. prostřednictvím vytváření národních strategií udržitelného rozvoje v jednotlivých státech [Plán implementace, str. 89]. Při vyhodnocování závěrů tohoto summitu navrhlo Ministerstvo životního prostředí vytvoření Rady vlády pro udržitelný rozvoj, jejímž hlavním úkolem měla být koordinace vzniku strategie udržitelného rozvoje České republiky.

Nejnovější „strategie udržitelného rozvoje České republiky, schválená vládou ČR usnesením č. 1242 ze dne 8. prosince 2004, tvoří rámec pro zpracování materiálů koncepčního charakteru (sektorových politik či akčních programů). Je východiskem pro strategické rozhodování v rámci jednotlivých resortů i pro meziresortní spolupráci a spolupráci se zájmovými skupinami. Strategie definuje hlavní (strategické) cíle, dále dílčí cíle a nástroje. Jsou formulovány tak, aby co nejvíce omezovaly nerovnováhu ve vzájemných vztazích mezi ekonomickým, environmentálním a sociálním pilířem udržitelnosti. Směřují k zajištění co nejvyšší dosažitelné kvality života pro současnou generaci a k vytvoření předpokladů pro kvalitní život generací budoucích“ [Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR, str. 11] .

2.1.4. Udržitelný rozvoj na regionální a místní úrovni – NSZM

Konečně se dostáváme na regionální a místní úroveň, resp. k dokumentům, které mají význam pro obce, jež jsou nebo chtějí být členy Národní sítě zdravých měst. Kromě zmíněné Agendy 21 a deklarace k dlouhodobému programu Světové zdravotnické organizace „Zdraví pro všechny v 21. století“ (tzv. Zdraví 21)⁶ existuje ještě několik dalších dokumentů, na jejichž základě vlastně Národní síť zdravých měst vznikla.

První evropská konference o trvale udržitelných městech se konala v dánském Aalborgu v roce 1994. Jejím cílem bylo propagovat principy udržitelného žití na místní úrovni s využitím místní Agendy 21 a souvisejících projektů. Nastartovala také kampaň za trvale udržitelná města a obce, která je měla podpořit ve vzájemné spolupráci na cestě

⁶ Tento dokument o udržitelném rozvoji sice hovoří, ale neuvádí žádnou definici.

k udržitelnému rozvoji. Na Aalborgskou konferenci pak navázala druhá a třetí konference v Lisabonu (1996) a Hannoveru (2000).

První část Aalborgské charty tvoří Souhlasné prohlášení k udržitelnému rozvoji evropských měst a obcí, které obsahuje důležitá ustanovení týkající se udržitelného rozvoje. „Poznali jsme, že všichni v současnosti žijící lidé, tím méně pak budoucí generace, nemohou využívat zdroje v průmyslových zemích na nynější úrovni bez poškození přírodního kapitálu.⁷ Jsme přesvědčeni, že udržitelný lidský život na této zeměkouli nemůže být dosažen bez udržitelného rozvoje místních komunit“ (...) „My, města, chápeme, že idea udržitelného rozvoje nám pomáhá založit náš životní standard na únosné kapacitě prostředí. Snažíme se o dosažení sociální spravedlnosti, udržitelné ekonomiky a životního prostředí.“ (...) „Udržitelnost životního prostředí znamená ochranu přírodního kapitálu. To vyžaduje, aby rychlost spotřeby obnovitelných surovin, vody a energetických zdrojů nepřevýšila rychlost jejich přirozené obnovy a aby spotřeba neobnovitelných zdrojů nebyla rychlejší než jejich nahrazování zdroji obnovitelnými. Udržitelnost prostředí také znamená, že stupeň emitovaných znečišťujících látek nepřevyšuje schopnost ovzduší, vody a půdy je pohltit a zpracovat. V neposlední řadě je v rámci udržitelnosti prostředí nezbytná ochrana biodiverzity, lidského zdraví, kvality ovzduší, vody a půdy na stupni, který vyhovuje lidskému životu a jeho existenci, i životu živočichů a rostlin.“ (...) „...udržitelnost není ani vize, ani neměnný stav, ale tvořivý místní proces snažící se o rovnováhu, který je rozšířen do všech oblastí místního rozhodování.“ [Charter of European Cities & Towns Towards Sustainability, Part I]⁸

Vidíme, že Aalborgská charta nehovoří jen o udržitelném rozvoji, ale dává tento přívlstek i jiným slovům (udržitelná ekonomika – sustainable economy). Případně popisuje

⁷ Environmentální ekonomie rozeznává 4 druhy kapitálu: přírodní (příroda: zdroje a výpusti, biodiverzita,..), sociální (společensví: sociální vztahy, síť, solidarita, kultura,..), lidský (jedinec: zdraví, vzdělání, schopnosti,..), fyzický (výtvory: majetek, infrastruktura,..).

⁸ Z angl. originálu: „We have learnt that present levels of resource consumption in the industrialised countries cannot be achieved by all people currently living, much less by future generations, without destroying the natural capital.“ (...) „We, cities & towns, understand that the idea of sustainable development helps us to base our standard of living on the carrying capacity of nature. We seek to achieve social justice, sustainable economies, and environmental sustainability.“ (...) „Environmental sustainability means maintaining the natural capital. It demands from us that the rate at which we consume renewable material, water and energy resources does not exceed the rate at which the natural systems can replenish them, and that the rate at which we consume nonrenewable resources does not exceed the rate at which sustainable renewable resources are replaced. Environmental sustainability also means that the rate of emitted pollutants does not exceed the capacity of the air, water, and soil to absorb and process them. Furthermore, environmental sustainability entails the maintenance of biodiversity; human health; as well as air, water, and soil qualities at standards sufficient to sustain human life and wellbeing, as well as animal and plant life, for all time.“ (...) „sustainability is neither a vision nor an unchanging state, but a creative, local, balance-seeking process extending into all areas of local decision-making.“

udržitelnost (např. životního prostředí – environmental sustainability) jako takovou. Souvislosti, v jakých se slova „udržitelný“ a „udržitelnost“ vyskytují, budu v této práci také zkoumat, neboť právě na základě těchto souvislostí se dá dobře posoudit, zda autor výroku či článku pojmu rozumí nebo nikoliv.

Účastníci Lisabonské konference podepsali Lisabonský akční plán nazvaný „Od Charty k akci“, který byl zaměřen na zavedení principů zakotvených v Aalborgské chartě do praxe. O udržitelném rozvoji hovoří podobně jako Charta, na níž navazuje. V Hannoverské výzvě podepsané 11. února 2000 je už „udržitelné“ téměř všechno: společnost, vzorce výroby a spotřeby, využívání energie, výrobky a služby.. Města se mají stát „udržitelnějšími a atraktivnějšími místy“⁹ k životu [The Hannover Call of European Municipal Leaders at the Turn of the 21st Century].

Dle mého názoru tento jev směřuje k erozi pojmu udržitelný rozvoj a v některých spojeních pak dokonce ztrácí svůj smysl. Navíc se zdá, že se tato „udržitelná“ spojení objevují v oficiálních dokumentech stále častěji. Není však předmětem tohoto výzkumu detailně posoudit všechny zahraniční nebo vnitrostátní dokumenty, které se týkají udržitelného rozvoje. Je ovšem otázka, jak mohou tomuto pojmu správně rozumět lidé v komunální politice, novináři a řadoví občané, když, jak se zdá, je pojem „udržitelný“ možné použít v podstatě kdykoliv a kdekoliv, a zároveň platí zásada, že čím udržitelnější (článek, projekt, atd.) tím lepší. Ke kritice definic se ještě vrátím v následující podkapitole.

Dovolu mi tedy zmínit dokument poslední. Národní akční plán zdraví a životního prostředí České republiky pojem udržitelný rozvoj používá také a definuje ho jako: „...rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožení možnosti budoucích generací uspokojovat jejich vlastní potřeby. Je to proces změny, ve kterém využívání zdrojů, směřování investic, orientace technologického rozvoje a institucionální změny jsou v souladu a zvyšují současný i budoucí potenciál uspokojování lidských potřeb a aspirací“ [Národní akční plán zdraví a životního prostředí ČR, Dodatek 1].

Tuto krátkou rešerši základní literatury k tématu jsem uvedla proto, abych definovala či spíše nastínila, co vlastně udržitelný rozvoj je, co by ještě do tohoto tématického rámce mohlo spadat a co už naopak nemohlo, či spíše nemělo. Výsledkem této rešerše je tedy

9 Z angl. originálu: „...cities will improve their competitiveness and become more sustainable and attractive places.“ [The Hannover Call of European Municipal Leaders at the Turn of the 21st Century, Annex 1a]

několik základních principů udržitelného rozvoje, které většina z definic alespoň implicitně zahrnuje – tedy jakýsi nejmenší společný jmenovatel, na jehož základě pak budu posuzovat „správnost“ či „přesnost“ použití pojmu udržitelný rozvoj ve sledovaných textech. Zpracovat tuto rešerši podrobně a důkladně by jistě vydalo na samostatnou diplomovou práci, snad i na více takových prací. Myslím však, že pro potřeby tohoto výzkumu je tato podoba dostačující.

2.2. Kritika definic

„Udržitelný rozvoj je tradičně vykládán jako strategické propojení tří pilířů: ekonomického (hospodářského), environmentálního („ekologického“) a sociálního. Zatímco o prvních dvou není pochyb, sociální pilíř nebo rovina směřuje ke škodě věci příliš mnoho částečně souvisejících, nicméně přesto zásadně odlišných oblastí. Sociální rovina je oproti druhým dvěma vnitřně strukturovanější a tak se právě na ní v největší míře odehrává starý zásadní střet mezi jednotlivcem a společenstvím, občanem a státem, svobodou a nutností, právem a povinností, abych uvedl jen hlavní z celé řady možných dvojic. Je proto účelné oddělit metodicky již na samém počátku *rovinu jednotlivce* a *rovinu společnosti*,“ uvádí ve svém článku „Udržitelný rozvoj, jeho ohrožení a kvalita života“ Ivan Rynda [Rynda 2005: 324].

Kromě neporozumění některým částem definice (např. právě lidskému pilíři) je další problém skryt v tom, co bych označila za mýtus harmonie. Zmiňuje se o něm právě i Ivan Rynda ve svém článku: „Definice i vykladači však operují neméně často i s *harmonii* tří pilířů. Pokuším se ukázat, že tato, byť jistě dobře míněná, interpretace je mylná a dokonce v praxi i škodlivá. Zásada č. 1 Politické deklarace z Ria de Janeiro praví: ‚Lidské bytosti stojí v ohnisku zájmu o trvale udržitelný rozvoj. Mají právo na zdravý a produktivní život, který je v souladu s přírodou.‘ (...) I tentokrát je třeba pochválit překladatele (zde Aleše Lisu a Jana Káru), kteří nepoužili možný výklad *harmonie*, nýbrž *soulad*; ale slovník by připustil i slovo věcně ještě přiléhavější, totiž *řád*. Zásada totiž říká dvě důležité věci. Udržitelný rozvoj není a nechce být ochranou přírody a životního prostředí, neusiluje o idylickou harmonii. V ohnisku jeho zájmu stojí jednoznačně a explicitně *člověk*; jde tedy o přístup *antropocentrický*, ale přesněji: *přiznaně antropocentrický*“ [Rynda 2005: 327].

A konečně třetí významnou slabinou některých definic či spíše již praktického používání sousloví „udržitelný rozvoj“ (a jistě nejde o poslední nedorozumění, které by bylo možné objevit) je celková eroze konceptu - rozklad, který je způsoben možná až přílišným nadužíváním pojmu. Tak vzniká slavný „trvale udržitelný rozvoj energetiky“, ačkoliv

strategie udržitelného rozvoje jasně směřuje k útlumu spotřeby energie (i když její prioritou je uspokojování lidských potřeb). Na tento problém jsem ve svém výzkumu narazila v mnoha konkrétních podobách a nasbírala jsem k němu četné příklady, které v praktické části práce samozřejmě uvedu. A mohu slíbit, že je na co se těšit.

2.3. Základní principy udržitelného rozvoje (nejmenší společný jmenovatel definic)

Přes všechny rozdíly v definicích a také přes kulturní, politické i ekonomické rozdíly mezi jednotlivými státy se světovému společenství podařilo shodnout na obsahu termínu (trvale) udržitelný rozvoj. Jeho vymezení je dáno tisícistránkovým textem Agendy 21. Poněkud stručnější zásady udržitelného rozvoje jsou naplní také Deklarace z Ria de Janeiro, která se dá považovat za určité minimální vyjádření toho, co pojem udržitelný rozvoj obsahuje. Z těchto dokumentů je také možno odvodit obecně přijatelné vymezení tohoto konceptu a jeho základní principy. Právě v jejich duchu by měl být pojem udržitelný rozvoj používán i v jiných textech než v mezinárodních úmluvách a deklaracích. Podle těchto principů se také budu orientovat ve svém posuzování přesnosti výroků v člancích radničních listů, které s pojmem udržitelný rozvoj operovaly.

Pravděpodobně všichni se shodneme na tom, že trvalá udržitelnost (sustainability) představuje dlouhodobou a globální strategii, která je postavena na integraci tří, tedy resp. čtyř, výše zmíněných základních komponent, nazývaných také „pilíře udržitelného rozvoje“:

1. individuální rovina (situace lidí jako jednotlivců)
2. sociální (institucionální) pilíř
3. ekonomický rozměr
4. ekologická dimenze.

Pokud budeme zmíněnou Deklaraci z Ria a další dokumenty z konferencí OSN analyzovat, můžeme k jednotlivým oblastem (pilířům) udržitelného rozvoje přiřadit základní principy udržitelnosti, jichž je třeba se při implementaci držet, a které jsou pro tuto strategii charakteristické. Upozorňuji, že zmíním skutečně jen ty zásadní. Některé principy pomyslné hranice mezi jednotlivými pilíři přirozeně překračují.

Do individuální roviny tedy patří mj. možnost individuálního lidského rozvoje, kvalita života jednotlivce, starost o lidské zdraví a vzdělání, dále odstranění chudoby a zajištění dobrých podmínek pro život a konečně řešení populační exploze.

Institucionálního rozměru se týkají hlavně otázky lidských práv a svobod, sociální spravedlnosti a solidarity (s důrazem na zvláštní postavení rozvojových zemí, s ohledem na původní obyvatele, menšiny, ale také velké skupiny obyvatel – tzv. major groups), odpovědnosti vůči jiným společnostem i budoucím generacím + princip společné (sdílené) avšak diferencované odpovědnosti, úlohy států ale i občanů (účast veřejnosti na rozhodování, role občanské společnosti a nevládních organizací, princip subsidiarity), změny legislativy, která bude na úrovni jednotlivých států zajišťovat jak funkčnost zmíněných demokratických principů (právo na informace, mechanismy účasti veřejnosti, apod.), tak ochranu životního prostředí (EIA – posuzování vlivů činností na životní prostředí, princip integrace, prevence, znečišťovatel platí, odpovědnosti za škody způsobené na životním prostředí, aj.) a také mezinárodní spolupráci. Dále sem patří také otázka úlohy věd, informací a budování místních kapacit. Důležitým předpokladem všech těchto principů je pak zachování míru.

Ekonomický rozměr zahrnuje především následující zásady a postupy: princip rovných příležitostí: spravedlivé podmínky mezinárodního obchodu (s ohledem na zvláštní situaci rozvojových zemí); změna neudržitelných vzorců spotřeby a výroby; internalizace externích nákladů spojených s využíváním přírodních zdrojů, používání ekonomických nástrojů (jejich upřednostnění před těmi administrativními, které z dlouhodobého hlediska nebývají tak účinné), ceny by měly odrážet skutečné náklady na produkci daného výrobku atd., využívání nejlepších dostupných technologií, preferování obnovitelných zdrojů, prevence vzniku odpadů (u zdroje), jejich opětovné využívání a recyklace, ...

Ekologická (či lépe environmentální) rovina představuje život v souladu s přírodou (to však neznamená „zpět do jeskyně!“, nebo dokonce „hurá na stromy!“), princip úcty a respektu k přírodě a k životu ve všech jeho podobách, princip environmentálních limitů: šetrné využívání přírodních zdrojů, princip únosnosti (prostředí), princip vysoké úrovně ochrany životního prostředí a další taktické principy: princip předběžné opatrnosti, ekosystémový přístup, koefektivita, princip prevence atd.

Podstatou koncepce trvale udržitelného rozvoje je tedy integrace výše popsaných dimenzí civilizačního rozvoje. „Udržitelnost rozvoje znamená, že musí být splněno několik zásadních podmínek. Každý rozvojový záměr musí být především průchodný ekonomicky, musí zaručovat trvalý ekonomický přínos. Druhou podmínkou je přijatelnost po stránce lidského a sociálního rozvoje. Záměr musí přispět k rozvoji lidské osobnosti, nesmí znamenat zátěž pro sociálně slabší vrstvy nebo přinést jakékoliv společenské napětí. Rozvoj musí být také ekologicky únosný, tzn. nesmí být významně snížena schopnost exosféry poskytovat

lidské společnosti potřebné služby a statky. Únosná kapacita prostředí a přírodních zdrojů nesmí být překročena“ [Moldan 2003: 81].

Jistě by bylo možné klasifikovat tyto principy také jiným způsobem – např. je rozčlenit na základní hodnoty, systémové podmínky, strategické a taktické principy, případně konkrétní ekonomické či technické principy, jak to při svých přednáškách činí Ivan Rynda. Mně ovšem s ohledem na strukturu práce a pozdější použití této rešerše přišlo výhodnější zůstat u rozdělení principů dle jednotlivých pilířů udržitelného rozvoje.

3. Národní síť zdravých měst

V roce 1988 iniciovala Světová zdravotní organizace mezinárodní Projekt Zdravé město (WHO Healthy Cities Project), ke kterému přizvala nejvýznamnější evropské metropole. Za dobu trvání tohoto projektu vzniklo v Evropě na třináct set Zdravých měst v jednatřiceti zemích. Zdravá města realizují místní Agendy 21 (program OSN na podporu udržitelného rozvoje na místní úrovni s aktivním zapojením veřejnosti), Zdraví 21 (program WHO), LEHAP (Místní akční plán zdraví a životního prostředí - na základě Národního akčního plánu) a jsou součástí Evropské kampaně udržitelných měst a obcí (Aalborgská charta).

Po roce 1989 se myšlenky uvedeného projektu začaly realizovat i ve městech České republiky. V roce 1994 vytvořilo jedenáct aktivních měst asociaci s názvem Národní síť Zdravých měst České republiky (NSZM ČR). Od roku 2003 je asociace otevřena všem formám municipalit a dnes ji tvoří několik desítek měst, obcí, mikroregionů a krajů.

Řádní členové asociace se zapojují do postupu strategického plánování v souladu s požadavky EU - udržitelným rozvojem a aktivním zapojením veřejnosti do diskusí o současných záměrech i místní či regionální budoucnosti. Postup k vizi "Zdravého města, obce, regionu" samozřejmě není pouze záležitostí vedení municipality, zastupitelstva či úřadu. Neobejde se bez úzké spolupráce s řadou místních odborných i nevládních partnerů (odborných institucí, nevládních organizací, škol, firem, atd.) a s nejširší veřejností.

Podmínkou pro vstup nového člena (např. obce) do Národní sítě zdravých měst je, že její zastupitelstvo schválí členství v NSZM. Obec dále vyčlení osobu (tzv. koordinátora) v rámci úřadu, který bude v operativním kontaktu s NSZM, a pověří politického zástupce obce pro „Projekt Zdravá obec“ či „Místní Agenda 21“. V případě malých obcí může obě tyto funkce zastávat jedna osoba. Většinou se jedná o zástupce vedení radnice. Poté se obec musí

rozhodnout, ve které z linií bude postupovat – tedy zda si zvolí program WHO Zdraví 21 (Projekt Zdravá obec) nebo program OSN (Místní Agenda 21). Obec se svým vstupem také zavazuje, že bude každý rok pořádat minimálně jednu akci či kampaň pro veřejnost. Je samozřejmě možné a vhodné postupovat v obou liniích zároveň.

NSZM má vypracovanou metodiku hodnocení postupu svých členů podle přesně definovaných kritérií pro každou z linií a na jejich základě pak rozděluje své členy do čtyř kategorií podle pokročilosti a aktivity, kterou obce, města či regiony vyvíjejí. Tato skutečnost je důležitá i pro tento výzkum, neboť maximální část vzorku „zdravých měst“ byla vybrána právě z kategorie „velmi pokročilý“ (první fáze výběru vzorku), aby se případný rozdíl mezi obcemi, jež jsou do NSZM zapojeny, a těmi, které nejsou jejími členy, mohl co nejlépe projevit. U kategorie „velmi pokročilý“ člen se totiž předpokládá funkční systém strategického řízení a provázanost podpory zdraví, udržitelného rozvoje a kvality života. Tato kategorie předpokládá vysokou účast veřejnosti na rozhodování a tedy i její dobrou informovanost¹⁰, např. prostřednictvím kvalitních radničních listů.

3.1. Proč je NSZM důležitá pro udržitelný rozvoj?

Účast obcí a dalších municipalit v asociaci Národní sítě zdravých měst přináší těmto subjektům nesporné výhody hned v několika ohledech. Místní agenda 21 či Zdraví 21 poskytují místním politikům určitou jasně formulovanou vizi, středně i dlouhodobé cíle a řešení, která nemusí vést jen k okamžitému efektu, ale mohou přinést prospěch i budoucím generacím.

NSZM přináší municipalitám nejen instituce a postupy potřebné k vytvoření projektu a zapojení veřejnosti (např. prostřednictvím komunitního plánování), ale také k řešení konfliktů a budování pocitu spoluzodpovědnosti a vzájemné důvěry mezi jednotlivými aktéry (často se používá angl. termín *stakeholders*, pozn. autorky). Jednou z takových institucí je komise Zdravého města, zpravidla při zastupitelstvu, dále politický garant Zdravého města a jeho koordinátor.

Aktivity NSZM umožňují také zapojení podnikatelské sféry. Zprostředkovávají i spolupráci sektorů zdravotnictví a životního prostředí. Na druhé straně se Plány zdraví či Místní Agendy tvoří „na míru“ lokálním potřebám, požadavkům a společenské objednávce.

¹⁰ Veškeré informace o NSZM pocházejí z jejích oficiálních webových stránek: <http://www.nszm.cz>.

Nenapomáhají komunikaci jen v rámci jednoho města, ale i mimo ně. Vytvářejí komunikační síť, prostřednictvím níž je možné vzájemně se informovat o projektech, které se podařily (o dobré praxi) i o méně úspěšných krocích, které mohou pomoci ostatním vyvarovat se stejných chyb. Ke sdělování těchto informací slouží tzv. Dataplán, informační systém, který online funguje na webových stránkách NSZM. Právě proto tato síť představuje nesmírně významnou odbornou, metodickou i komunikační podporu.

Konečně také činí město známějším a dělá mu reklamu, což samozřejmě přináší pozitivní vlivy v podobě rostoucího cestovního ruchu i podnikatelských aktivit.

V neposlední řadě podporují aktivity NSZM financování. Pomáhají totiž formulovat i zpracovávat zcela konkrétní projekty, díky nimž město efektivněji využívá rozpočtových prostředků. Samozřejmě tím podporují i příliv investic a prostředků z podnikatelské sféry, činí město atraktivnější pro donory, přitahují i finance ze zahraničí počínaje např. přeshraniční spoluprací a konče třeba prostředky fondů Evropské unie.¹¹

4. Výzkum – teoretická část

4.1. Výběr vzorku

Původně jsem při výběru obcí zamýšlela postupovat tzv. zaměřeným výběrem.¹² Tato technika mi měla umožnit vybrat několik obcí tak, abych získala zvládnutelný vzorek, který si však zachová vysokou míru reprezentativnosti. Záhy se však ukázalo, že právě výběr obcí bude jedním z velkých úskalí celé práce.

Původní záměr byl vybrat vždy dvě obce z jednoho kraje, z nichž jedno je a druhé není členem Národní sítě zdravých měst. Na vybraná města, která jsou členy sítě, byly kladeny i další požadavky. Přirozeně měla být členy minimálně od toho zkoumaného roku

¹¹ Informace o výhodách a funkci členství municipalit v takové organizaci, jakou je Národní síť zdravých měst, jsem čerpala z přednášek a materiálů pana Dr. Ryndy.

¹² „Tzv. *theoretical sampling* resp. teoretický nebo zaměřený výběr je hlavní postup kvalitativního výzkumu určený pro sběr dat...V tomto přístupu se rozhodnutí o výběru a složení empirického materiálu provádějí v procesu výběru a vyhodnocování dat... výzkumník svá data zároveň shromažďuje, kóduje a analyzuje a přitom se rozhoduje, která další data jsou zapotřebí a kde se naleznou... Sběr dalších informací se skončí po dosažení tzv. *teoretické saturace*, tzn. že z hlediska výzkumníka je teorie vyvinuta a nepředpokládá se, že další případy přinesou nové poznatky, které by mohly vést ke změně teorie“ [Hendl 1999: 91].

2005 a navíc členy skutečně aktivními (středně až velmi pokročilými)¹³, aby se případný rozdíl mohl v analýze co nejlépe projevit. Dvojice obcí v daném kraji si pak měla být podobná strukturou i počtem obyvatel. Další nezbytnou podmínkou bylo, aby obec pravidelně vydávala tištěnou nebo alespoň elektronickou verzi radničních listů.

Překvapivě právě podmínka poslední se ukázala být velmi podstatnou. Existence radničních listů či nějaké formy obecního zpravodaje totiž není zdaleka tak samozřejmá, jak jsem původně předpokládala. S rozšířením Internetu zřejmě došlo k úbytku obcí, které radniční listy vydávají a místo nich najdeme často na jejich webových stránkách např. „Aktuality“, kde sice místní radnice články zveřejňuje, ale forma obecních novin zde jasně chybí. Není možné sledovat periodicitu, s jakou zde články vycházejí. Chybí jasné členění na rubriky, atp.

Tento fakt mě přinutil opustit techniku zaměřeného výběru krajů a následně měst (obcí) a přistoupit k systematickému vyhledávání. Tento způsob výběru vzorku pro obsahovou analýzu doporučuje ve své knize i Klaus Krippendorff. Říká, že „systematický výběr vzorku je vhodný právě u pravidelně vydávaných publikací, novin, televizních seriálů,.. a dalších opakujících se a nepřetržitých případů“ [Krippendorff 2004: 115].

Nejprve jsem tedy prošla všechna „zdravá města“ (přijata do organizace k datu 15.2. 2007), vyřídila ta, která byla členy už v roce 2005 a která vydávají radniční listy (a mají je za rok 2005 dostupné – ať už v elektronické verzi na svých webových stránkách nebo tištěné). Při analýze jsem elektronické verzi dala přednost pouze v případě, že šlo o PDF soubor shodný s tištěnou verzí obecních novin. Tento případ byl naštěstí docela častý, přesto jsem ale musela některé obce, které svůj zpravodaj na webové stránky neumisťují, navštívit osobně a provést analýzu na místě.

Z takto provedeného výběru mi vyšel vzorek šesti krajů, resp. šesti obcí z Národní sítě zdravých měst, k nimž bylo třeba dohledat dvojice, které také vydávají radniční listy, mají podobnou strukturu a přibližně stejný počet obyvatel.

Díky tomu, že je dvojice porovnávaných měst vždy z jednoho kraje, je zaručena jistá podobnost podmínek – od těch přírodních (zdroje, podnebí, dostupnost atd.) až po ty správní. Shodnou strukturu, tj. především přítomnost stejných úřadů a stejné kompetence vybraných obcí, jsem zajistila také tím, že se vždy jedná o obce s rozšířenou působností. S pomocí Portálu veřejné správy jsem pak také ke členským obcím NSZM jednoduše vybrala nečleny s

¹³ Na základě kategorizace podle zvláštní metodiky, kterou si za účelem posuzování aktivity svých členů NSZM vypracovala. Podle ní existují čtyři kategorie členství: začátečník; mírně, středně a velmi pokročilý člen (více viz Příloha č. 2 – Liga NSZM).

alespoň řádově stejným počtem obyvatel. Ve většině případů se však podařilo, že jsou si obě obce co do počtu obyvatel v daném kraji vůbec nejbližší!

V případech, kdy jsem v kraji vzhledem k většímu počtu aktivních členů NSZM měla možnost volby, dala jsem na doporučení svých konzultantů (socioložky Mgr. Pospíšilové, Mgr. Antonína Tyma z Národní sítě zdravých měst a také Ing. Pavla Herota z agentury MediaCon), kteří vycházeli ze svých dlouholetých zkušeností a vybrali jsme města, která jsou vhodná pro tento výzkum.

Nakonec tedy bylo vybráno dvanáct měst ze šesti krajů: čistě náhodou byla tři česká a tři moravská¹⁴. Ani to však nebyl konec trápení s výběrem vzorku. Po předvýzkumu, který jsem s tímto vzorkem uskutečnila, se ukázalo, že takovýto vzorek neposkytne dostatek materiálu pro analýzu. Ze šesti náhodně vybraných obcí z tohoto vzorku, resp. z analýzy jejich obecních novin za celý rok 2005, mi vyšlo pouze 6 článků, které zmiňovaly udržitelný rozvoj. To znamená, že vycházel v podstatě jeden článek o udržitelném rozvoji na jedny noviny ročně. Bylo tedy nezbytné vzorek rozšířit. Podle původních kritérií jsem však měla vzorek maximální a nebylo kam ho rozšiřovat. Musela jsem tedy z některých částečně ustoupit, ale pouze tak, aby to neohrozilo podstatu výzkumu.

Tento postup doporučuje v knize Úvod do metody obsahové analýzy také Scherer: „Prohlédneme vybraná média, popř. části médií, a pokusíme se zjistit, jak rozsáhlý je materiál, který máme analyzovat. Když se ukáže, že je relevantní materiál skutečně až příliš rozsáhlý, můžeme dospět k závěru, že je nutné vzorek zmenšit. Ukáže-li se však, že je relevantního materiálu příliš málo, pak se naopak může ukázat jako účelné mediální vzorek rozšířit“ [Schulz a kol. 2004: 38].

¹⁴ *Původní vzorek:*

Kraj	Město	Členství v NSZM
Jihomoravský	Hodonín	ano
	Znojmo	ne
Moravskoslezský	Karviná	ano
	Frýdek-Místek	ne
Pardubický	Chrudim	ano
	Svitavy	ne
Středočeský	Slaný	ano
	Brandýs n.L. - Stará Boleslav	ne
Vysočina	Třebíč	ano
	Jihlava	ne
Zlínský	Kroměříž	ano
	Otrokovice	ne

Ve druhém kole systematického výběru jsem tedy ze seznamu členů Národní sítě zdravých měst doplnila další obce tak, aby to pokud možno byli aktivnější členové, ačkoliv do sítě vstoupili až po roce 2005. Můj předpoklad, že město, které má o členství v síti zájem, se na vstup nějakou dobu připravuje a není lhostejné k problematice životního prostředí, zdraví svých obyvatel a případně také k udržitelnému rozvoji, mi pan Mgr. Tým z NSZM potvrdil. Tímto výběrem dalších „zdravých měst“ jsem již pokryla všechny kraje kromě Hlavního města Prahy, které jsem se rozhodla nezkoumat, protože bych musela porovnávat jeho jednotlivé městské části a jejich výběr by byl značně problematický.

K takto připravenému vzorku členů Národní sítě zdravých měst jsem potom stejným, výše popsáním, způsobem vybrala i příslušné dvojice obcí. Konečný vzorek tedy čítá celkem 26 obcí ze 13 krajů, z nichž polovina jsou „zdravá města“. Každá dvojice je srovnatelná z hlediska počtu obyvatel i dalších podmínek (leží ve stejném kraji). Všechny obce až na Strašín a Bezručice jsou přitom obcemi s rozšířenou působností. V Plzeňském kraji totiž zatím jiná obec než zmíněný Strašín není do sítě zdravých měst zapojena. Všichni zvolení členové se řadí k těm aktivním (3. nebo 4. kategorie – dále viz Příloha č.2) s výjimkou města Slaného, které podle pana Mgr. Týma do těchto kategorií zatím nepatří.

U všech vybraných obcí jsem zjišťovala také složení zastupitelstva a vedení radnice v roce 2005 (u většiny toto složení odpovídalo rozdělení mandátů po volbách v roce 2002). Vedení radnice a složení případné povolební koalice, které se v zastupitelstvu města po volbách utvořily, naznačují politickou orientaci radnice a tím i celých radničních listů, jak v podstatě jednoznačně ukázal výzkum pana Kužílka „Radniční listy bez cenzury“. Ne všechna města však měla tyto informace přístupné na svých webových stránkách či byla ochotná je jinak poskytnout (neúspěšné byly někdy i opakované oficiální dotazy na příslušné úředníky radnice - vždy po uplynutí zákonné lhůty 30 dní), jak ostatně ukazuje i tabulka konečného vzorku obcí s informacemi, které se mi o nich podařilo shromáždit (viz Příloha č.3). Společně s kódovacím formulářem představuje tato tabulka zdrojová data mého výzkumu.

4.2. Radniční listy

Radniční listy beze sporu patří mezi tzv. masová média, jejichž definice uvádí, že jde o hromadné sdělovací prostředky či prostředky masové komunikace. Podle Velkého sociologického slovníku je pak „masová komunikace zvláštním druhem komunikace, při níž

dochází k rozšiřování a sdělování informací a symbolických obsahů určených široké veřejnosti... pomocí speciálních prostředků, především rozhlasu, televize, tisku a filmu...“ [Petrusek 1996: 508].

Masovou komunikaci lze chápat jako „nový typ zprostředkování a kvalitativně novou dimenzi, při které se stýkají organizace, instituce, vrstvy a skupiny zastoupené konkrétními lidmi jako sdělovatelé a příjemci. Pohyb informací je většinou jednosměrný a původce sdělení zastává trvale roli mluvčího k časově i prostorově vzdálené množině příjemců“ [Tamtéž]. V masové komunikaci existuje jen omezená možnost okamžité zpětné vazby.

Názory na možný vliv masových médií na společnost se různí a měnily se samozřejmě už v minulosti. Dá se však předpokládat, že „masová komunikace ovlivňuje myšlení a jednání lidí i způsob jejich života. Působí prakticky neustále, bezprostředně i zprostředkovaně na společenské vědomí, vytváří obecné hodnoty, upevňuje nebo rozvolňuje normy, podílí se na procesu socializace...“ [Tamtéž].

V návaznosti na tento problém se liší i pohledy sociologů a dalších vědců, kteří se mediální problematikou zabývají, na roli, jakou ve společnosti masová média hrají nebo by měla hrát. „Veřejná role masových médií spočívá podle většiny autorů především ve třech funkcích:

- Média mají informativní funkci – mají občanům umožnit, aby se racionálním způsobem a na základě obsírných informací podíleli na politickém procesu.
- Média by dále měla umožnit jednotlivcům i skupinám šířit fakta a názory.
- Média mají střežit nebo kritizovat ty, kteří vykonávají moc nebo ohrožují demokracii“ [Schulz a kol. 2004: 51].

Tyto základní funkce však mohou být z různých důvodů narušovány. Zvláště v dnešní době se tento pohled na funkce masových médií jeví jako model spíše už přežitý, který může platit maximálně pro veřejnoprávní média. Přesto se jím neustále zaštiťují i média soukromá a i v odborné literatuře, jak je vidět, se tyto funkce médií stále hojně citují. Smyslem této práce však rozhodně není podat úplný a podrobný přehled teorií a názorů z oblasti mediálních studií, ale spíše jen začlenění výzkumného problému do určitého kontextu. Dovolte mi tedy jen rychlé rozlišení:

Většina soukromých médií (až na soukromá nezisková média) se z pochopitelných důvodů zaměřuje především na ekonomický zisk. S tím je spojena určitá dramatizace, senzačnost a personifikace příspěvků, jejichž hlavním úkolem je pobavit, zaujmout či šokovat čtenáře tak, aby byl zvědavý na další vydání – ať už hlavní zdroj příjmů daného média

pochází z prodeje, nebo z inzerce. V obojím případě je hlavním zájmem vydavatele co nejvyšší náklad.

Státní (resp. veřejnoprávní média či média veřejné služby) jsou média „zřízená zpravidla zákonem k tomu, aby naplňovala veřejný zájem v oblasti mediální komunikace, tj. poslání poskytovat službu veřejnosti výrobou a vysíláním rozhlasových či televizních programů, popř. dalšími veřejně komunikačními aktivitami.“ [Reifová 2004: 138]. Mezi běžné nároky kladené na média veřejné služby patří právě ty, které jsem zmínila výše. „Podstatným rysem postavení médií veřejné služby ve společnosti je jejich ochrana před závislostí na finančních zdrojích. Proto bývá jejich financování řešeno zpravidla nějakou formou solidární platby vynucované zákonem (např. koncesionářským poplatkem). Ta pak tvoří hlavní zdroj příjmů.“ [Tamtéž]. Přesto zde hrozí možnost využít vysílaný obsah k propagaci politických zájmů vydavatele, tj. státu - vlády.

Otázkou je, kde stojí radniční listy, které nejsou v pravém slova smyslu ani veřejnoprávním ani soukromým médiem. Vydává je sice soukromý subjekt - radnice¹⁵ (pokud ne sama, pak jsou její členové přítomni alespoň v redakční radě, která má poslední slovo v tom, co do tisku půjde a co nikoliv), ale placeny jsou z obecních peněz!¹⁶ V poslední době se tak ozývá stále více hlasů, které na tento rozpor poukazují. Podle nich by radniční listy měly dát nejen prostor opozici, ale měly by se snažit i o jistou objektivitu a nestrannost v informování veřejnosti dané obce [Potůček 2006: 23].

Vydávání radničních listů, obecních novin či zpravodajů je činností samosprávy, na kterou se soustřeďuje pozornost především v souvislosti se spornými praktikami obsahu periodik: jednostranný obsah vylučující veřejnou diskusi, z veřejných prostředků placená propagace vládnoucí politické strany, neobjektivní informování o úspěších a neúspěších vedení radnice. Bezrozporná není tato činnost ani z hlediska ekonomického a komerčního: vydávání listů formou veřejné zakázky může být doprovázeno některými nežádoucími jevy (klientelismus). Listy jsou navíc distribuovány zpravidla bezplatně do každé domácnosti a skýtají tak obrovský komerční potenciál.

¹⁵ V Metodice výzkumu Radniční listy bez cenzury se objevuje tato definice: „Radnicí se míní posledními volbami konstituované aktuální vedení radnice či kraje. Radnice je průsečíkem vyjádření různorodých zájmů v daném místě“ [Kužílek červen 2006: 2].

¹⁶ „Periodikum vydávané jménem obce/kraje je takové, které oprávněně vzbuzuje dojem, že je oficiálním sdělovacím prostředkem obce/kraje, zejména je na skutečné webové stránce samosprávy, používá tomu odpovídající slovní označení, znak, zjevně slouží ke zveřejňování informací z radnice/krajského úřadu, k těmto informacím má dobrý přístup, jsou v něm převážně informace odpovídající názorům radnice“ [Tamtéž: 1].

„Vzhledem k tomu, že se vydávání radničních novin neřídí žádnou zvláštní úpravou, se při námitkách vůči obsahu novin mohou uplatňovat jen docela nekonkrétní paragrafy zákona o územní samosprávě a mezinárodní závazky, které ČR má. I Listina základních práv a svobod ale v článku 22 stanovuje, že „výklad a používání zákonné úpravy všech politických práv a svobod musí umožňovat a ochraňovat svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti“. Toto ustanovení posiluje ostatně i Ústava, jež předpokládá „svobodnou soutěž politických sil ve společnosti“. (...) V této chvíli se ve výše zmíněných zákonech (Zákon o obcích a Zákon o krajích, pozn. autorky) nachází jen vágní tvrzení, že obec či metropole „pečují o všestranný rozvoj svého území a potřeby svých občanů a při plnění svých úkolů chrání též veřejný zájem.““ [Rychetský 2006].

K této problematice se vyjadřuje také článek Miroslava Jelínka v Mediažurnálu (zpravodaji Syndikátu novinářů České republiky), který vyšel pod názvem „Noviny, které platíme, aniž je chceme“ shodou okolností už v září 2005; a bezpočet dalších článků, které v posledních letech vycházely a vychází nejen např. v Respektu či Kulturním týdeníku A2, ale i v nejčtenějších denících u nás (MF Dnes, Lidové noviny, aj.), jak dokládá i jejich seznam uvedený na webových stránkách občanského sdružení Oživení, odkud jsem také výše uvedené informace převážně čerpala.¹⁷ Velká část těchto studií a článků také navrhuje nějaká řešení: od úpravy legislativy či vytvoření etického kodexu pro radniční listy po úplné oddělení radničních listů od radnic.

Tímto tématem se zabývá i nejnovější výzkum, který nese název „Radniční listy bez cenzury“ a který realizovalo partnerské sdružení Oživení, o. s., Otevřená společnost o.p.s. a IuRe, o. s., jež přispělo analýzou právních souvislostí a spoluprací na legislativním návrhu. (Projekt navázal na rozsahem skromnější "pilotní" projekt Otevřené společnosti o.p.s. "PERIODIKA" z roku 2005)

Jde o mimořádně rozsáhlý výzkum periodik vydávaných samosprávami na úrovni krajů, měst i obcí. Bylo prozkoumáno na 100 různých listů všech krajů a výběru měst i obcí v ČR (kvótní výběr). Čísla z období duben-říjen 2006 musela být zároveň dostupná na webových stránkách. Výběr obcí odpovídá statistickému vzorku ČR. Cílem tohoto průzkumu radničních periodik na území České republiky bylo identifikovat jejich podstatné charakteristiky z hlediska svobodného šíření informací a z hlediska nakládání s veřejnými prostředky. V jeho rámci se zjišťovalo, v jaké podobě jsou v radničních periodikách

¹⁷ Webové stránky Oživení, o. s.: http://bezkorupce.cz/vypis_zpravy.php?id=2007030902 [Online, cit. 15-03-2006].

uživatelům poskytovány objektivní a vyvážené informace nezbytné pro svobodné vytváření názorů.

Bylo zjištěno, že „v 75% periodik je redakční rada složená z funkcionářů radnice a / nebo z úředníků. Pouze v 7% je redakční práce ponechána na externistech... Pouze v 8% je do redakční rady připuštěna opozice“ [Kužilek prosinec 2006: 8]. Navíc „v 65% jmenuje redakční radu Rada obce (kraje). V 11% je to v kompetenci zastupitelstva, ve 3% případech ji vybralo výběrové řízení (...) Ve 21% se nepodařilo zjistit“ [Tamtéž: 9].

Prakticky všechny články, které se této problematiky týkají se shodují s výsledky popisovaného výzkumu „Radniční listy bez cenzury“. Z něj dále vyplynulo, že radniční a krajské listy se sice jako noviny tváří, jsou vydávány s veřejnou autoritou radnice za veřejné peníze, (hrubý odhad ročních nákladů na vydávání obecních novin v celé ČR činí 400 milionů Kč, což je částka, která násobena čtyřmi roky volebního období přesahuje náklady na oficiálně vedené předvolební kampaně!) ale nesplňují ani základní principy média veřejné služby. Občan se především vůbec nedozví, jaké jsou návrhy a názory opozice, což je na celostátní úrovni nemyslitelné. Polemiku o připravovaných rozhodnutích nebo názorovou pluralitu také nenajdete. Typické jsou sebechvalné články oslavující „úspěchy“ starostů a radních. Průměrně se o starostovi (hejtmanovi či primátorovi) dočtete v jednom čísle sedmkrát a na fotografii ho uvidíte alespoň dvakrát [Tamtéž: 6-8].

„Celá scéna radničních periodik v ČR je výrazně cenzurována a zneužívána ke zcela jednostrannému informování obyvatelstva ve prospěch aktuálně místní politické síly“ [Tamtéž: 11]. Právě s těmito zjištěními by mohly velmi úzce souviset i některé otázky, na něž se zaměřil můj výzkum. Navíc se celkem 8 obcí kryje s mým výběrem vzorku, který je tvořen celkem 26 obcemi, resp. jejich radničními listy, a „Radniční listy bez cenzury“, stejně jako můj výzkum, pokrývají svým vzorkem všechny kraje a testovaly i krajská periodika. Je tedy jistě možné zobecnit jejich závěry a vztáhnout je i na můj projekt.

Radniční listy, které jsem ve svém výzkumu sledovala, měly v průměru třináct stran (ovšem nezřídka přesahovaly stran dvacet), a na jedno číslo připadalo průměrně 28 příspěvků (článků, komentářů, sloupků, nejrůznějších oznámení, ale také inzerátů). Překvapilo mě, kolik prostoru je v radničních listech věnováno právě inzerci. Ze své zkušenosti mohu potvrdit závěry Kužilkova výzkumu. Samozřejmě, že existují také výjimky, ale v drtivé většině radničních listů je prostor pro vyjádření opozice a občanů minimální. Když už taková vyjádření najdeme jsou buď souhlasná a pochvalná nebo alespoň nekritická k postupům radnice. Radniční listy jsou snad jediná média, kde se setkáte s převahou dobrých zpráv, což v zásadě jistě není špatné.

4.3. Výzkumné otázky a hypotézy

Definice udržitelného rozvoje (viz kapitola Rešerše pojmu udržitelný rozvoj) naznačují, že se jedná o pojem apolitický. Pokud tomu tak skutečně je a pokud se zároveň opřeme o výzkum „Radniční listy bez cenzury“, který ukázal, že obecní noviny naopak vyvážené, nestranné a objektivní nejsou, mělo by být informování veřejnosti o udržitelném rozvoji nezávislé na složení povolební koalice v dané obci. Výskyt pojmu v obecních novinách by tedy měl být rovnoměrný. První výzkumná otázka tak zní, zda má na informování veřejnosti o udržitelném rozvoji prostřednictvím radničních listů vliv politické složení zastupitelstva obce, resp. vedení radnice? Pokud ano, jaký? A dá se prokázat, že by program udržitelného rozvoje byl v českém prostředí spojen s nějakou konkrétní politickou stranou nebo alespoň politickou orientací?

Těmto otázkám samozřejmě musí předcházet podrobný výzkum toho, jaký je vůbec zájem obecních novin o problematiku udržitelného rozvoje. Je nutné zjistit četnost výskytu a relevanci tohoto pojmu v textech – odlišit, zda se jedná spíše o módní sousloví a prázdný pojem, náhodný výskyt či zda byl „udržitelný rozvoj“ naopak užíván správně a s pochopením, případně, zda byl nějakým způsobem vysvětlen.

K objasnění tohoto problému pak může pomoci i zjištění, s jakými tématy bývá tento pojem nejčastěji spojován, v jakých souvislostech se objevuje a které osoby se k problematice udržitelného rozvoje nejčastěji vyjadřují. Zajímavým výstupem celého výzkumu pak jistě bude také srovnání s regionálním či celorepublikovým tiskem.

Pro účely tohoto výzkumu jsem na základě některých výzkumných otázek a provedeného předvýzkumu vyvinula následující pracovní hypotézy:

1. Veřejnost není svými obecními novinami (radničními listy) o udržitelném rozvoji informována.
2. Pojem udržitelný rozvoj bývá častěji použit chybně (zbytečně, zavádějícím způsobem, pojem je špatně pochopen či vysvětlen).
3. Města, která jsou členy NSZM, budou o udržitelném rozvoji informovat častěji (a případné vysvětlení pojmu bude přesnější).
4. Politická orientace obecních novin (na základě složení zastupitelstva a především vedení radnice) povede k různým preferencím takových témat, jakým je i udržitelný rozvoj.

4.4. Metoda: Obsahová analýza

Při hledání odpovědi na otázku, jakým způsobem obecní noviny informují o udržitelném rozvoji, byla uplatněna metoda obsahové analýzy. Obsahová analýza (angl. *Content analysis*) je tradiční a základní metodou zkoumání obsahu [Smelser 2001: 9322]. Její počátky sahají do období druhé světové války, kdy bylo jistě velmi zajímavé sledovat „nestrannost“ masových médií. K přesnému definování této metody přispěl v padesátých letech dvacátého století Bernard Berelson, který ji definuje jako „výzkumnou techniku pro objektivní, systematický a kvantitativní popis zjevného obsahu komunikace“ [Berelson 1971: 15].

Základním rysem obsahové analýzy je, že kvantifikuje vybrané jevy vyskytující se v obsahu a řadí je do zvolených kategorií. Výsledky jsou většinou zpracovávány za pomoci statistických operací. K výchozím podmínkám provádění obsahové analýzy patří dostatečný rozsah zkoumaného vzorku, aby mohla být získaná data statisticky zpracována s potřebnou validitou, a snadná identifikovatelnost kvantifikovatelných jednotek v konkrétním obsahu.

Ovšem hlavním předpokladem, o nějž se metoda obsahové analýzy opírá, je možnost činit platné závěry na základě vztahu mezi záměrem a skutečným obsahem textu, či mezi obsahem a jeho dopady. Jinými slovy – znalost obsahu zkoumaného textu nás opravňuje činit legitimní závěry i o tom, co v textu explicitně vyjádřeno není.

Obsahová analýza vychází také ze zdánlivě banálního tvrzení, že studium obsahu je smysluplné. Tento předpoklad však vyžaduje, aby byl obsah přijat jako společná základna pro komunikátora, jeho publikum i analytika. Významy, které bude analytik připisovat obsahu (prostřednictvím přidělení k určitým kategoriím), budou korespondovat s významy, jež původně zamýšlel autor či vnímalo obecnstvo. Obsah (např. nějakého textu) se tak dá považovat za platný předmět zkoumání, neboť existuje společná základna, společný diskurs.

Tato metoda také předpokládá, že kvantitativní popis komunikačního obsahu je užitečný. Toto tvrzení implikuje, že frekvence výskytu různých charakteristik obsahu je sama o sobě důležitým faktorem v komunikačním procesu [Berelson 1971: 18 - 20].

„Obsahová analýza ze své definice volá po kvantifikaci prvků obsahu. Tyto prvky (relevantní aspekty obsahu) musí být nějakým způsobem standardizovány. Mohou mít však různou formu i rozsah. Tak může obsahová analýza určit míru mediální podpory nějakému kontroverznímu tématu prostřednictvím součtu plochy, počtu článků, reprezentativních vět, nebo jen vybraných frází či klíčových slov“ [Berelson 1971: 135].

Ve své knize Berelson podrobně rozebírá všechny tyto možnosti obsahové analýzy. Jednotkou se tedy mohou za určitých okolností stát celá témata, resp. určitá tvrzení, postavy, literární útvary, či prostor (ať už se jedná o plochu nebo o čas, který je danému příspěvku věnován). Ze všech popisovaných se mi jako nejvhodnější obsahová (záznamová) jednotka¹⁸ pro zkoumání medializace pojmu udržitelný rozvoj jevil pojem sám.

Zaujala a povzbudila mě v této souvislosti kapitola s názvem Úvod do metody obsahové analýzy z knihy Analýza obsahu mediálních sdělení, kde H. Scherer píše, že je „poměrně výhodné stanovovat jednotky obsahové analýzy pokud možno tak, jak by to udělal i naprosto nezkušený laik. Dají se pak snadno definovat a navíc se tím zvyšuje také spolehlivost kódování“ [Schulz a kol. 2004: 40].

Samozřejmě, že by se výzkum dal postavit na hledání četnosti a relevance určitých tvrzení, nebo na velikosti plochy, kterou v radničních listech články o udržitelném rozvoji zabírají, oba tyto způsoby však mají v tomto případě závažné nevýhody:

Obrátit metodiku a hledat v nejrůznějších výrocích náznaky „udržitelnosti“ by sice bylo možné a snad i prospěšné, ale obávám se, že by definování toho, v čem principy udržitelného rozvoje vidět můžeme a v čem už ne, bylo nejen komplikované ale i sporné. A jen těžko by pak výzkumník mohl dát za takový svůj výzkum ruku do ohně – že něco nepřehlédl, že mu zkrátka nějaký případ k analýze neutekl. Metodika, kterou jsem použila já, toto nebezpečí odbourává.

Ve prospěch zvolené a použité metodiky svědčí také fakt, že čím jednodušší je jednotka a kategorie obsahové analýzy, tím je celý výzkum spolehlivější [Berelson 1971: 174]. Je tedy lépe zvolit si za jednotku jasně daný pojem než celý koncept. Navíc jsem chtěla docílit také možnosti srovnání s analýzou provedenou společností MediaCon, i proto tedy bylo nutné se alespoň do určité míry držet jejich postupu.

Jedním z (podložených) předpokladů tohoto výzkumu je také fakt, že článků věnovaných čistě udržitelnému rozvoji bude velmi málo. Zkoumat pouze ty, kde je udržitelný rozvoj hlavním tématem, by tak znamenalo značné zúžení datové základny. Proto jsem ve své analýze věnovala prostor všem typům výskytů pojmu, na něž jsem narazila.

Grafická úprava jednotlivých obecních novin je různá a nedovoluje tedy spolehlivým způsobem měřit prostor. Víím, že existují metody (např. přepis na standardizovaný text a

¹⁸ V angličtině *Content Unit* [Berelson 1971: 135] nebo také *Recording Unit* [Krippendorff 2004: 99]

následné změření plochy nebo počtu řádků), které by to umožnily, ale vzhledem k tomu, že třetina radničních listů, byť dostupná v elektronické podobě, byla uložena jako obraz, musela bych text ručně přepisovat do textového editoru a následně měřit, což při celkovém záběru mé práce nebylo z časových důvodů možné.

Za základní jednotku analýzy jsem si tedy zvolila spojení slov „udržitelný rozvoj“. Kromě toho se budu věnovat také výskytu slova „udržitelnost“ a samozřejmě není možné opomenout všechny tvary slova „udržitelný“, protože právě toto slovo se často vyskytuje ve spojení s jinými podstatnými jmény, ale do tématického rámce udržitelného rozvoje i tyto výrazy beze sporu patří.

Berelson i Krippendorff kromě výše popsané obsahové (záznamové) jednotky, definují také kontextovou jednotku¹⁹, a to jako „největší část obsahu, která může být zkoumána (vzata v úvahu) při popisu záznamové jednotky“. [Krippendorff 2004: 101] Kontextovou jednotkou může být věta, v níž se slovo vyskytlo, odstavec, celý článek, apod. Za kontextovou jednotku budu ve svém výzkumu považovat celý článek, protože je jasně identifikovatelný a není třeba v každém textu zvlášť vymezovat, co se ještě udržitelného rozvoje týká a co už ne.

Jestliže jsme si stanovili obsahové a kontextové jednotky, můžeme přistoupit k vlastní analýze vybraných textů. Podle Berelsona „obsahová analýza stojí a padá se svými kategoriemi, které musí být vhodné vzhledem ke zkoumanému obsahu i problému a musí být také jasně formulovány. Obsahová analýza nemůže být lepší než systém jejích kategorií.“ [Berelson 1971: 147] Za kategorie Berelson považuje veškeré informace týkající se zkoumaného obsahu.

Poněkud vědecktěji na to jdou autoři knihy Analýza obsahu mediálních sdělení. Zavádějí pojem kódovací jednotka: „Kódovací jednotka je jednotkou mediovaného obsahu (vlastně totéž co zmíněná obsahová jednotka, pozn. autorky), k níž se váže naše měření obsahu. Tvoří základ pozdějšího vyhodnocování. Kódovací jednotky se člení podle různých kategorií. Kategorie (v odborné terminologii označované spíše jako proměnné, pozn. autorky) popisují vlastnosti mediovaného obsahu, které jsou relevantní pro naše téma. .. Slouží jako indikátory pro různé prvky našeho dotazování. Každá kódovací jednotka se zařazuje ve vztahu ke každé relevantní proměnné. Jak se při tom postupuje, určují pracovní procedury.

¹⁹ V angličtině *Context Unit* [Berelson 1971: 135] i [Krippendorff 2004: 101]

Jednotlivé pracovní procedury pro kódování se shrnují do kódovací knihy“ [Schulz a kol. 2004: 38].

Proměnné v obsahové analýze představují znaky či vlastnosti měřeného obsahu a jejich případné další charakteristiky. „Rozlišujeme dva typy proměnných: identifikační proměnná a analytická proměnná. První slouží pro identifikaci příspěvků. Umožňuje zpětně nalézt v médiích už analyzované příspěvky. .. Analytické obsahové proměnné slouží k zodpovězení zadaného tématu... Je proto nutné převést je na viditelnější znaky. Tento proces nazýváme operacionalizací, popř. tvorbou indikátorů.“ [Schulz a kol. 2004: 43 - 44]

Během operacionalizace přidělíme určitým charakteristikám číselné hodnoty, které mohou představovat zásadně odlišné údaje. „Mohou sloužit jako ryzí pojmenování (nominální škála), mohou ukazovat pořadí mezi určitými jevy (ordinální škála), nebo mohou být ‚pravými‘ hodnotami, jako je tomu např. u znaku délky (nebo také u četnosti tématu, pozn. autorky) nějakého příspěvku (metrická škála). Tyto rozdíly při škálování rozhodují posléze o tom, jaké statistické postupy použijeme při vyhodnocování výsledků analýzy.“ [Schulz a kol. 2004: 42]

Všechny sledované jednotky, jejich název, charakteristiky, popis i hodnoty s příslušnými číselnými kódy jsou zaznamenány v tzv. kódovací knize. „V kódovací knize jsou proměnné logicky uspořádány. Dbá se přitom na to, aby posloupnost v kódovací knize odpovídala jednotlivým krokům analýzy“ [Schulz a kol. 2004: 46].

Analýza probíhala souběžně se sběrem dat, aby bylo v případě, že se objeví nová relevantní kategorie, než jaké jsem si stanovila na začátku, možné překódování a doplnění analýzy o tyto důležité informace. Konečnou podobu tzv. kódovací knihy rozeberu v praktické části této diplomové práce a její konečnou podobu pak můžete vidět v Příloze č. 4.

Při kódování samotném jsem pak využila postupů otevřeného, axiálního a selektivního kódování, tedy analytické postupy, které ve své práci vymezují Strauss a Corbinová. Jejich kniha se sice zabývá metodou zakotvené teorie, která spadá do rámce kvalitativních výzkumů, nicméně jimi popsané postupy kódování jsou obecně platné pro jakýkoliv výzkum (viz také Disman: Jak se dělá sociologická znalost, pozn. autorky).

„Otevřené kódování je v metodě zakotvené teorie analytickým procesem, jímž jsou pojmy identifikovány, ve smyslu jejich vlastností a dimenzí. Základní analytické postupy pomocí nichž se toho dosahuje jsou: kladení otázek o údajích a zjišťování podobností a rozdílů porovnáváním jednotlivých případů, událostí a jiných výskytů zkoumaného jevu mezi sebou. Podobné události a případy jsou označeny a seskupeny do kategorií“ [Strauss, Corbin 1999: 52].

„Axiální kódování je proces uvádění subkategorií do vztahu k nějaké kategorii...Je zacílené na objevení a rozvinutí kategorií ve smyslu paradigmatického modelu. To znamená, že rozvíjíme každou kategorii (jev) ve smyslu jejích příčinných podmínek, které ji způsobují, a konkrétní dimenzionální umístění tohoto jevu ve smyslu jeho vlastností, kontextu, strategií jednání nebo interakce...“ [Strauss, Corbin 1999: 84-85]. I během procesu axiálního kódování samozřejmě probíhá hledání dalších kategorií a jejich vlastností.

Během selektivního kódování pak vybíráme centrální kategorie a uvádíme všechny hlavní kategorie do vztahu k této centrální a také do vzájemných vztahů mezi sebou [Strauss, Corbin 1999: 105]. Při selektivním kódování jde vlastně o konečnou interpretaci údajů, které jsme uvedly do vzájemných vztahů a objasnili tak jejich význam.

2.4.5. Diskuse metody

Obsahová analýza je svou podstatou metodou kvantitativní (samozřejmě existuje také kvalitativní obsahová analýza, která se snaží o hlubší porozumění zkoumaným textům). O kvantitativním výzkumu obecně Disman ve své knize píše, že vyžaduje velice silnou standardizaci, která pak zajišťuje vysokou reliabilitu [Disman 1993: 287]. „Silná standardizace vede nutně k silné redukci informace... To nutně vede k poměrně nízké validitě“ [Tamtéž].

Jak Berelson tak Krippendorff jsou si vědomi toho, že metoda obsahové analýzy skrývá četná úskalí, mezi něž patří i zmíněná validita a reliabilita výzkumu.. Upozorňují proto na chyby, jichž je třeba se vyvarovat. „Validita je kvalita výsledků výzkumu, která vede k tomu, že je bereme jako pravdivé, vypovídající o skutečném světě lidí, jevů, událostí, zkušeností a činů“ [Krippendorff 2004: 313].

Aby byl výzkum validní, musí jeho nástroje měřit to, co mají. Pokud tedy existuje jasná (teoretická nebo alespoň všeobecně uznávaná) definice problému a zkoumaných kategorií, není třeba se neplatnosti výzkumu obávat. Ve většině případů však kategorie a jejich indikátory tak jasné nejsou a pak je třeba je dobře vysvětlit [Berelson 1971: 169].

Tomuto problému jsem se snažila vyhnout důkladnou rešerší pojmu udržitelný rozvoj z relevantních dokumentů, nalezením společného jmenovatele zjištěných definic a stanovením určitých základních principů udržitelného rozvoje. To vše mělo přinést jasnou představu o tom, co do rámce udržitelného rozvoje patří. O tuto představu se pak opírá hodnocení toho, zda byl pojem udržitelný rozvoj ve zkoumaných textech použit správně či naopak chybně.

Kategorie, které jsem se rozhodla zkoumat, vycházely z poznatků mediální analýzy celorepublikových a regionálních médií, kterou jsem měla od k dispozici z kanceláře Národní sítě zdravých měst.

Dále je zde tedy problém reliability, který vyvstává při jakékoliv snaze o objektivitu. Ta by měla být z velké části zajištěna, pokud se opakovaným výzkumem dosáhne relativně stejných výsledků, nezávisle na tom, kým a kdy byla první analýza provedena. Obsahová analýza by tedy měla být konzistentní v čase i v případě opakovaného použití stejné sady kategorií na stejný obsah [Berelson 1971: 171 – 174].

Reliabilitě věnuje celou jednu kapitolu také Klaus Krippendorff. Říká v ní, že, „aby byla obsahová analýza postavena na pevných základech, musíme si (a) být jisti, že byla vytvořena s použitím všech myslitelných preventivních opatření proti nejruznějším zkreslením a předsudkům, ať záměrným či náhodným a (b) že znamená totéž pro každého, kdo ji bude využívat“ [Krippendorff 2004: 211].

Na základě těchto i dalších doporučení jsem se snažila vše ve své kódovací knize důkladně definovat, popsat a zdůvodnit, aby bylo jasné, proč jsem sledovala právě tu určitou kategorii a proč jsem zvolila právě takovou škálu pro její popsání. Postup by tedy měl být bez nejmenších problémů opakovatelný. A vzhledem k tomu, že jsem alespoň v některých částech analýzy došla ke stejným nebo podobným závěrům jako MediaCon, domnívám se, že k žádným závažným pochybením, která by mohla ovlivnit spolehlivost analýzy, nedošlo.

K výběru vzorku Berelson říká: „Obsahová analýza je jedním z nejvíce časově náročných typů sociologického výzkumu a ačkoliv ve většině případů je možné stanovit reprezentativní vzorek, analýza malého avšak pečlivě vybraného vzorku může poskytnout stejně validní výsledky. Velkým problémem při výběru vzorku pro obsahovou analýzu je především dostupnost materiálu“ [Berelson 1971: 175].

Zde se autor knihy trefil beze zbytku. Dostupnost materiálu je opravdu zásadní, jak jsem již popsala v kapitole týkající se výběru vzorku obcí, jejichž radniční listy jsem sledovala. Vždy by však mělo být jasné, podle jakých kritérií byl vzorek vybrán. Dostupnost materiálu by však asi neměla být jediným zdůvodněním a kritériem výběru vzorku - právě proto, aby byl takový výzkum reliabilní, tedy spolehlivý.

Konečně Berelson varuje také před nepatřičnými závěry v obsahové analýze: „Obsahová analýza často zobecňuje a činí závěry týkající se i jiných věcí a souvislostí než těch, v textu skutečně obsažených, např. srovnání trendů (v čase), apod. A zde je třeba postupovat velmi opatrně!“ [Berelson 1971: 188 - 196]

5. Výzkum – praktická část

5.1. Předvýzkum

Předvýzkum byl proveden na vzorku šesti radničních listů (vždy celých ročníků; vybraných náhodně z původního vzorku tak, že tři obce patřily do Národní sítě zdravých měst a tři nikoliv). Díky tomuto předběžnému testování se podařilo včas zachytit některé nepřesnosti v navržené kódovací knize, připravit konečnou podobu proměnných a přesně je definovat. Na základě předvýzkumu jsem také zjistila, že vzorek obcí, resp. radničních listů, bude třeba dle nastavených kritérií maximálně rozšířit, aby bylo pro analýzu dostatek materiálu.

Příspěvků, které udržitelný rozvoj zmiňují, je skutečně zoufale málo. V průměru mají radniční listy konečného vzorku dvacet šest obcí asi třináct stran, na něž vždy připadá kolem osmadvaceti příspěvků. Udržitelný rozvoj přitom zmiňuje jen asi jeden článek z každých novin ročně!

Je třeba si také uvědomit, že jsem během analýzy musela projít celkem 334 čísel různých radničních listů, což představuje přes 9 300 příspěvků. Čtvrtinu tohoto množství jsem přitom zpracovávala ručně a nikoliv pomocí elektronického vyhledávání. I tyto údaje jsou dobrým ukazatelem toho, jak malá pozornost je sledované problematice věnována.

5.2. Kódovací kniha

Kódovací kniha slouží pro popis metodiky kvantitativní obsahové analýzy radničních listů vybraných obcí za období leden - prosinec 2005. Obsahuje tedy především definice proměnných, návrh škál pro jednotlivé kategorie a způsob přiřazení kódů. Kódovací kniha je součástí Přílohy č. 4 tohoto dokumentu.

Kódujeme vždy celé číslo zpravodaje (tzn. všechny strany). Za kódovanou (kontextovou) jednotku, tzn. celistvý útvar, kterému přiřazujeme kódy v jednotlivých kategoriích, považujeme jeden celý článek, resp. jakýkoliv příspěvek, který se o udržitelném rozvoji zmiňuje.

Článek je uzavřený útvar příslušný titulku a většinou nějak signovaný. Za příspěvek pak lze kromě článku považovat také samostatně stojící fotografii s popiskem, karikaturu, inzerát či jiný útvar.

5.3. Výběr proměnných a jejich definice

V kódovací knize jsou uvedeny všechny sledované proměnné v logickém sledu tak, jak probíhala analýza. Detailní popis metodiky zajišťuje, že se data získávají jednotným způsobem. Každá z proměnných tedy má svou definici a určitou škálu pokrytou číselným kódem, aby bylo možno provádět statistické vyhodnocení i případné zpětné dekodování. V případech, kdy škále dané proměnné nebyl jednoduše arbitrárně přiřazen číselný kód od 1 do XY, je v kódovací knize uveden také způsob konstrukce kódu. Kódovací kniha byla koncipována podle vzorů uvedených v citované metodické literatuře. Je tedy rozdělena na dvě části, první obsahuje pouze identifikační a druhá analytické proměnné.

Identifikační proměnné slouží zpětné lokalizaci určitého článku, jehož analýza byla provedena a zaznamenána v kódovacím formuláři. První z této sady proměnných je **Pořadové číslo (1)** článku. Na základě provedeného předvýzkumu se dalo odhadnout, že článků, které zmiňují udržitelný rozvoj, bude jen několik desítek. S výhodou se tedy dají označovat pořadovým číslem, které usnadní orientaci i odkazování v textu diplomové práce – není třeba vypisovat další identifikační proměnné.

V pořadí druhou identifikační proměnnou je **Zpravodaj (2)**. Jedná se o název daných novin, z nichž je ve většině případů také jasně patrné, o kterou obec se jedná. U obcí, kde to jasné není (např. proto, že se radniční noviny jmenují jen Zpravodaj / Listy / Telegraf apod.), je v závorce vždy uveden také název obce. Každé obci, resp. sledovaným novinám, je tak přiřazen kód od 1 do 26, protože sledujeme 2 obce z každého kraje s výjimkou Hlavního města Prahy.

Kód pro kategorii **Ročník (3)** bude u všech sledovaných novin samozřejmě stejný a to 2005, protože pro analýzu bylo vybráno období od ledna do prosince 2005.

Kategorie s názvem **Číslo (4)** pak ukazuje na číslo daných radničních listů, v nichž se analyzovaný článek nacházel. Číselný kód tedy sleduje jejich původní označení. Většina radničních listů jsou měsíčníky, ale objevily se také tři čtrnáctidenníky, jeden dvouměsíčník a jeden čtvrtletník. Proto má kód u této proměnné rozsah od 1 do 25 a nikoliv od 1 do 12, jak by se nabízelo. Na tomto místě je nutno podotknout, že zvláštní přílohy radničních listů

analyzovány nebyly. Už během předvýzkumu se totiž ukázalo, že jde často o nejrůznější rozpis a časové plány připravovaných projektů či probíhajících prací, kde se pojem udržitelný rozvoj stejně nevyskytuje.

Strana (5) završuje přesnou identifikaci zkoumaných článků a možnost jejich zpětného dohledání. Přirozeně uvádí, na které straně v daných novinách se článek nacházel, a tomuto údaji odpovídá také číselný kód. Z toho, zda byl článek otištěn na titulní straně, druhé, třetí nebo poslední se navíc dá usuzovat na význam, jaký byl zprávě jejími autory přiřkládán.

Nyní se dostáváme k tzv. analytickým proměnným. Jejich definice a tvoření kódu již nejsou tak jednoznačné a přirozené jako u proměnných identifikačních. První z nich je **Velikost zprávy (6)**. Kvantitativní obsahová analýza často zpracovává přesné údaje o ploše, která byla kódovaná jednotce na straně věnována. Tento údaj je jistě velmi užitečný, ale pro tuto srovnávací analýzu by byl vhodný pouze v případě, že by radniční listy vykazovaly velkou vzájemnou podobnost především, co se týká formátu a grafické úpravy (velikost titulků, písmo, atd.) - podobně, jako je tomu např. u klasických tištěných denních novin. U radničních listů to ovšem neplatí, ačkoliv nejčastější formát je A4.

Další překážkou je beze sporu také fakt, že jsem využila elektronické podoby novin tam, kde byla dostupná a shodná s tištěnou verzí. K tomuto kroku mě přimělo nejen to, že vyhledávání v textu je na počítači prostě jednodušší, ale také skutečnost, že ne každá radnice je ochotna připravit balíček s obecními novinami za rok 2005 a poslat je studentovi k analýze do místa bydliště. Objekt 26 měst osobně je natolik časově i finančně náročné, že jsem si skutečně nemohla dovolit elektronickou verzí listů pohrdat. Ovšem ne každá elektronická verze práci usnadňuje – v několika případech se stalo, že byl soubor ve formátu PDF uložen jako obraz a nikoliv text, takže jsem elektronické vyhledávání stejně použít nemohla a byla jsem nucena postupovat stejně, jako bych měla noviny tištěné. Z tohoto důvodu nebylo vhodné použití ani druhé techniky měření velikosti obsahu, tj. převod na standardizovaný text např. v nějakém editořovém editoru.

Velikost zprávy je v tomto výzkumu tedy pouze doplňujícím údajem a rozhodně nejde o přesně změřenou plochu, nýbrž odhad podílu, který na stránce text příspěvku (včetně titulku a případné fotografie) zabírá. Přetahované články (tedy články záměrně rozdělené a otištěné na různých stranách) byly kódovány jako dva, tzn. každý „díl“ na příslušné straně zvlášť. U společného titulku se pak takový titulek počítal pouze k první části zprávy.

Velikost zprávy je samozřejmě podstatný údaj spíše ve chvíli, kdy relevance sledovaného příspěvku (viz dále) byla vyhodnocena jako primární. V případech, kdy byl

udržitelný rozvoj zmíněn pouze jednou a navíc zcela okrajově, není informace o velikosti celého příspěvku tak relevantní.

Číselný kód této proměnné ukazuje, zda článek týkající se udržitelného rozvoje zabíral čtvrtinu strany (kód 0,25), polovinu (kód 0,5), tři čtvrtiny (kód 0,75) nebo celou stranu A4 (kód 1), atd. Pokud je formát listu jiný, je v kódovacím formuláři uveden v komentáři buňky, která hovoří o celkovém počtu stran daného čísla.

Z porovnání s proměnnou **Celkový počet stran daného čísla (7)**, která prostřednictvím svého číselného kódu sděluje, kolik stran mělo dané vydání, pak opět můžeme získat představu, kolik prostoru je daná radnice ve svých listech ochotna takovému tématu věnovat. Tato kategorie tedy ukazuje celkový počet stran daného čísla, pokud se jedná o formát A4 (většina případů). V případech, kdy měl zpravodaj velikost A5, je v buňce uveden počet stran přepočítaný na A4 a v komentáři k buňce pak naleznete informaci o skutečném počtu stran i velikosti formátu. Tento přepočet byl nutný pro pozdější statistické zpracování dat.

Kategorie **Výskyt pojmu (Vyjádření) (8)** sleduje, který z relevantních pojmů se ve zkoumaném článku objevil. Výzkum totiž nevychází jen z pojmu udržitelný rozvoj (kód 1), ale zabývá se také dalšími spojeními či tvary slova udržitelný (kód 2), které se dají do kontextu udržitelného rozvoje zahrnout. Kóduje se tedy např. „udržitelná energetika“, ale nikoliv třeba „neudržitelný stav silnic“, „dlouhodobě finančně udržitelný“ apod. Bezvýznamné není ani sledovat případný výskyt slova udržitelnost (kód 3). Kód 0 je pak určen článkům, na něž jsem ve své podrobné analýze také narazila. Šlo o případy, které jednoznačně o udržitelném rozvoji hovoří, v podstatě opisují jeho definici či zmiňují jeho základní principy, ale pojem není v celém příspěvku explicitně použit. Tyto nesporné případy jsem se tedy rozhodla do své analýzy také zařadit, ačkoliv jde o metodiku v podstatě obrácenou – nehledáme pojem samotný, ale naopak jeho správnou interpretaci a použití. Uvedené případy budu podrobně analyzovat později.

Ale zpět ke kategorii „Výskyt pojmu“. Ten tedy znamená, že se jeden či více daných pojmů v analyzovaném článku vyskytl. Sledovat četnost výskytu jednotlivých slovních spojení v konkrétním článku není relevantní údaj. Použití slov záleží spíše na slohu autora zprávy a neukazuje příliš na význam, který by autor pojmu přisuzoval. Četnost je naopak vhodné sledovat v kontextu všech analyzovaných novin – tedy, jak často radniční listy udržitelný rozvoj zmiňují; které z vybraných měst věnují tomuto tématu prostor a které nikoliv; a jaká je kvalita informování veřejnosti o udržitelném rozvoji prostřednictvím

radničních listů jejich obce. Tuto četnost jsem samozřejmě sledovala. Výsledky jsou zaneseny v samostatné tabulce, která se vzájemným porovnáním vybraných obcí zabývá.

Proměnná s pracovním názvem **Relevance (9)** udává, zda se daný článek zabýval udržitelným rozvojem primárně (kód 1), tj. zda byl hlavním či alespoň jedním z hlavních témat článku, či zda byla relevance výskytu tohoto pojmu pouze sekundární (kód 2). To znamená, že udržitelný rozvoj byl zmíněn pouze okrajově.

S tím úzce souvisí také další proměnná a tou je **Index přesnosti (10)**, který byl sestaven, aby bylo možné vyhodnotit více výroků v jednom příspěvku. Jinými slovy, abych pokryla možnost, že výroky jednoho příspěvku mohou být i protichůdné. Jinak by totiž bylo nezbytné kódovat jednotlivé výroky a nikoliv celé příspěvky, což by však pro účel této analýzy nebylo vhodné.

Na škále od 1 do 0 index hodnotí, zda byl pojem užit vždy zcela správně (kód 1 – všechny výroky jsou v souladu s definicí / principy udržitelného rozvoje), naprosto chybně (kód 0 – všechny výroky v příspěvku vykazují nepochopení konceptu udržitelného rozvoje), nebo zda není možné přesnost použití pojmu určit (kód 99). Index vyjadřuje míru správnosti a je vlastně poměrem „správných“ výroků ku jejich celkovému počtu.

Správné použití pojmu ve výroku přitom představuje takové, které alespoň přibližně či z větší části odpovídá definicím. K posouzení této kvality výskytu pojmu mi poslouží rešerše literatury zaměřené na problematiku udržitelného rozvoje a nejmenší společný jmenovatel těchto definic, který jsem na základě oné rešerše určila. Jde o základní principy udržitelného rozvoje a jejich pochopení by mělo být ze zkoumaného článku a používání pojmu patrné. Do podkategorie „správné použití“ spadají také případy, kdy je pojem součástí názvu nějaké instituce či projektu, nebo případy, kdy se jedná o výskyt v podstatě náhodný, který však není možné označit za chybný.

Chybné použití pojmu naopak znamená, že autor článku pojem použil nevhodně, bez pochopení, takže se pojem jeví jako prázdný případně jen jako módní sousloví, které v daném kontextu nemá smysl.

Případy, které se nedají zařadit ani do jedné z těchto podkategorií, jsem v analýze označila kódem 99. Jde o takové výskyty, u nichž jsem nebyla schopna správnost pojmu posoudit. Konkrétní příklady zařazování výroků do těchto jednotlivých podkategorií (tedy které výskyty byly zařazovány jako správné a které zas byly považovány za chybné) uvedu podkapitole s názvem Obsahová analýza, která následuje.

Další a možná jednou z nejvýznamnějších sledovaných proměnných je **Souvislost s tématy (11)**. Jde o kategorii, která zkoumá, v jakých souvislostech, resp. slovních spojeních,

se pojem udržitelný rozvoj (/ udržitelný .. / udržitelnost) vyskytoval. Prvních patnáct spojení bylo převzato z analýzy MediaConu. Jde o šestnáct nejčastějších souvislostí, v nichž se udržitelný rozvoj podle zmíněného výzkumu objevoval v souhrnu celorepublikových i regionálních médií.

Ponechala jsem však i prostor pro „dokódování“ dalších případných souvislostí, na něž jsem pak ve svém výzkumu skutečně narazila, takže tato proměnná byla průběžně doplňována o nové podkategorie v průběhu celé analýzy. Na jejím začátku tedy nebyla škála číselného kódu shora ohraničena a byla definována v intervalu od 1 do XY.

I další sledovaná proměnná byla definována a kódována tak, aby bylo později možné porovnání s mediální analýzou, která byla vytvořena pro Národní síť zdravých měst. Kategorie **Mluvčí (12)** určuje, kdo o udržitelném rozvoji v daném článku hovořil – zda to byl politik (kód 1), odborník (kód 2), samotný novinář (kód 3), zda byl dotazován místní občan (kód 4) či úředník (kód 5). Opět je zde ponechána možnost pro výskyt jiné, předem nedefinované osoby, a to pod číselným kódem 99. Mluvčí se opět vztahuje k výroku a nikoliv příspěvku, takže se v dané kolonce kódovacího formuláře může vyskytnout kódů více, a to tehdy, pokud v článku hovořilo o udržitelném rozvoji více lidí.

Poslední „proměnnou“, která je součástí kódovacího formuláře, jsou **Poznámky (13)**, do nichž jsem doplňovala nejružnější údaje, které se týkaly různých proměnných a které jsem považovala za vhodné zaznamenat.

5.4. Pracovní postup

Konkrétní postup při kódování tedy vypadal tak, že v případech, kdy sledované radniční listy byly dostupné ve vhodné elektronické formě, jsem pro prvotní prohlížení použila vyhledávač, do něhož jsem zadala část slova „udrž“, abych postihla všechny formy slova udržitelný. Samozřejmě slova typu „udržovaný“ nebo „údržba“ jsem mohla vyloučit z další analýzy okamžitě a slovní spojení typu „neudržitelný stav místních komunikací“ nebo „dlouhodobě finančně udržitelný systém“ jsem vyloučila při podrobnějším pohledu na věc.

V druhém kroku jsem hledala slovo „rozvoj“ - jednak jako kontrolu, ale také pro odhalení výše zmíněných případů, kdy autor příspěvku slovo „udržitelný“ či „udržitelnost“ explicitně nepoužil, ale celý koncept vlastně zmínil nebo vysvětlil. Třetím krokem pak byl rychlý screening (pročtení) příspěvků a shlednutí témat, abych si mohla být opravdu jistá, že mi žádný relevantní příspěvek neunikl.

V případech, kdy byl zpravodaj uložen ve špatném PDF formátu, resp. byl uložen jako obraz a nikoliv jako text (a nebylo tak možné vyhledávač použít), nebo když elektronická verze novin vůbec nebyla k dispozici, jsem se musela spolehnout na podrobné čtení celého zpravodaje se všemi jeho příspěvky. Tato situace nastala asi ve čtvrtině případů, takže už jen samotná příprava materiálů ke kódování byla velmi časově náročnou aktivitou.

Kódování pak probíhalo celkem bez větších problémů podle postupu stanoveného kódovací knihou.

5.5. Obsahová analýza

V kapitole s názvem Analýza se budu postupně věnovat jednotlivým proměnným a jejich podkategoriím tak, jak jsou zapsány v kódovací knize. Popíšu a vyhodnotím to, co se mi o nich a o jejich vzájemných vztazích podařilo zjistit. Nepůjde jen o čistě kvantitativní analýzu získaných dat, ale pokusím se vše podrobněji rozebrat a své závěry opřít o konkrétní příklady z textů. Mým záměrem je proniknout v analýze více do hloubky a alespoň tam, kde to bude možné, přispět také kvalitativní analýzou problému. Zároveň budu v těchto datech hledat odpovědi na výzkumné otázky, které by mě pak měly dovést až k potvrzení případně vyvrácení hypotéz, které jsem formulovala na začátku výzkumu.

2.5.6. Medializace pojmu a kvalita informování

Prvním hypotézou bylo tvrzení, že **veřejnost není svými obecními novinami (radničními listy) o udržitelném rozvoji dostatečně informována**. S tímto problémem byl spojen celý komplex otázek, které se týkají toho, jak často se udržitelný rozvoj v radničních listech objevuje, jakým způsobem je pojem používán, případně vysvětlován, kdo o něm nejčastěji hovoří, v jakých souvislostech se vyskytuje, zda jde o skutečné informování veřejnosti atd. K některým z těchto otázek se v průběhu analýzy vrátím podrobněji. Ovšem hypotéza samotná se jednoznačně potvrdila.

Uvědomuji si, že slovo *dostatečně* je velmi vágní pojem, který je obtížné přesně definovat, a tak by se ve formulaci hypotézy objevit neměl (proto jsem ho ostatně ani v kapitole Výzkumné otázky a hypotézy neuvedla), ale domnívám se zároveň, že pokud je skutečnost taková, že z 334 čísel různých radničních listů jich o udržitelném rozvoji píše 29, což je 8,7%, jistě není třeba dokazovat, že to není *dostatečné* informování! Pokud si ještě

uvědomíme, že z těchto 29 příspěvků jich je pouze 7 v primární relevanci, tzn. že o udržitelném rozvoji hovoří alespoň jako o jednom z hlavních či důležitých témat, pak již zřejmě není o čem pochybovat. A konečně fakt, že z těchto sedmi příspěvků v primární relevanci jich pouze pět mělo index přesnosti roven jedné (pojem byl použit správně – v souladu s definicí a principy udržitelného rozvoje), znamená, že **pouze 1,5% čísel zkoumaných radničních listů obsahuje relevantní článek o konceptu udržitelného rozvoje a používá tento pojem s pochopením.**

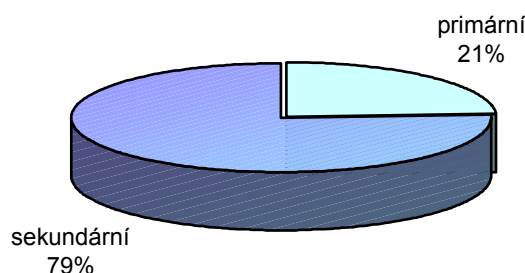
Jedním ze základních předpokladů tohoto výzkumu také bylo, že **města, která jsou členy NSZM, budou o udržitelném rozvoji informovat častěji (a případné vysvětlení pojmu bude přesnější).** Předpoklad, že četnost příspěvků, které zmiňují udržitelný rozvoj, bude u „zdravých měst“ výrazně vyšší, se ukázal jako nepodložený a tato hypotéza, resp. její první část, se nepotvrdila. Z 26 obcí informovalo o udržitelném rozvoji pouze 15 z nich. Na „zdravá města“ přitom za rok 2005 připadá celkem 16 příspěvků, zatímco radniční listy obcí, které členem sítě nejsou, přinesly v tomto roce příspěvků 13. Ani v celkovém součtu **velikosti zpráv** (přepočítáno na stránku formátu A4) na tom nejsou „zdravá města“ o mnoho lépe, jak ukazuje následující kontingenční tabulka:

tabulka 1 - Velikost zprávy

Součet velikosti zpráv (v A4)			
Zpravodaj	"Zdravá města"	"Nezdravá města"	Celkový součet
Hodonínské listy	2		2
Chrudimský zpravodaj	1,03		1,03
Jilemnice	2,25		2,25
Jindřichohradecký zpravodaj		0,5	0,5
Karlovarské radniční listy	0,35		0,35
Naše město (Svitavy)		1	1
Novobydžovský zpravodaj		0,33	0,33
Otrokovické noviny		0,2	0,2
Prostějov	0,2		0,2
Radnice (čtrnáctideník pro Litvínov,..)		0,6	0,6
Semilské noviny		0,5	0,5
Znojmo		1	1
Zpravodaj (Strašín)	0,6		0,6
Zpravodaj (Varnsdorf)	0,5		0,5
Zpravodaj rady města Frýdku-Místku		1	1
Celkový součet	6,93	5,13	12,06

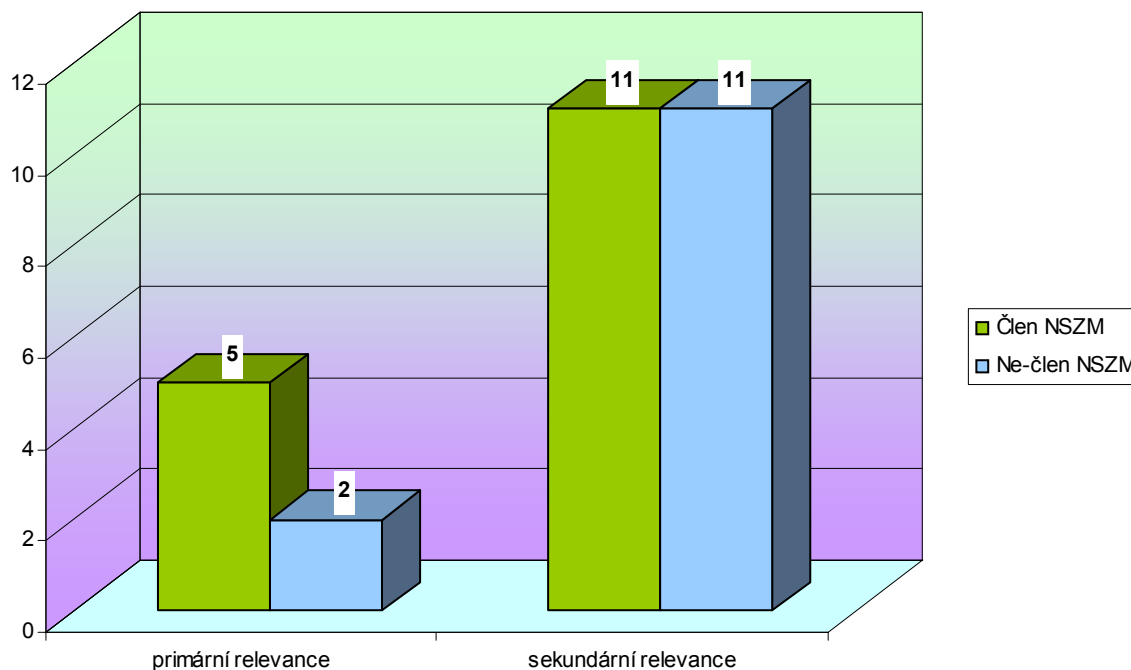
Zatímco obce, které členy sítě nejsou, věnovaly udržitelnému rozvoji ve sledovaném roce asi pět stran velikosti A4, „zdravé obce“ jen o necelé dvě strany více. Všimněme si také celkového součtu. V radničních listech všech šestadvaceti vybraných obcí bylo o udržitelném rozvoji za celý rok 2005 uveřejněno pouze dvanáct stran textu. Pokud se vrátíme k údajům o kompletním vzorku, který obsahoval 334 čísel radničních listů, která měla v průměru 13 stran, pak je celkový součet prostoru věnovaný udržitelnému rozvoji žalostný – jde o 12 stran z přibližně 4342!

graf 1 - Relevance

Alespoň částečně se hypotéza potvrzuje v tom aspektu informování, který se netýká množství nebo četnosti, ale jeho kvality. „Zdravá města“ jsou na tom v tomto ohledu skutečně lépe než obce, které členem sítě nejsou. Celkově sice výrazně převažuje sekundární *relevance* (tzn., že články či příspěvky udržitelný rozvoj zmiňují pouze v názvech projektů a institucí, nebo jiným okrajovým způsobem), jak ukazuje Graf č.1, ale podíl členů NSZM na příspěvcích s primární relevancí je už podstatně vyšší, než tomu bylo u prosté velikosti zpráv či počtu příspěvků. Zde se tedy již určitý rozdíl mezi oběma skupinami, které tvoří vzorek, projevuje. Nejlépe ho bude demonstrovat následující graf:

graf 2 - Relevance s ohledem na členství v NSZM

Zatímco sekundární relevance je u obou sledovaných skupin obcí stejná (po 11 příspěvcích z každé skupiny), příspěvků s primární relevancí, které pocházejí z radničních listů „zdravých měst“, je 2,5x více.

Ze *sledovaných pojmů* se v článcích i ostatních příspěvcích nejčastěji vyskytoval pojem „udržitelný rozvoj“ (devatenáctkrát), třikrát bylo přídavné jméno „udržitelný“ součástí jiného sousloví a šestkrát se objevila „udržitelnost“ jako taková. Pouze v jednom článku se přitom sešly dva různé pojmy najednou a to „udržitelný rozvoj“ a „udržitelnost“ (příspěvek č.7 v Chrudimském zpravodaji). Ve dvou případech nebylo explicitně použito žádného z těchto pojmů, ale použito být mohlo, nebo dokonce mělo.

Jedním z těchto případů je příloha s názvem Vize Krkonoš vřítá do Jilemnického zpravodaje. Popisuje, jakým způsobem se místní lidé chtějí chovat ke krajině, v níž žijí, aby zůstala zachována i pro další generace. Uvedu zde jen krátkou ukázkou naskenovanou z textu, aby bylo jasné, že se skutečně jedná o principy udržitelného rozvoje, ačkoliv je tak dokument sám neoznačuje.

Hlava druhá

Život v Krkonoších

1. Podporujeme samosprávné rozhodování. Usilujeme o nové nastavení pravomocí jednotlivých stupňů veřejné správy a toků veřejných financí tak, aby občané a samosprávy nebyly zbytečně omezovány v rozhodování o místních věcech a současně byly ochráněny veřejné zájmy přesahující místní hranice.
2. Podporujeme dialog a toleranci. Budeme usilovat o to, aby se Krkonoše staly vzorovým územím pro vzájemné poznávání, dialog a spolupráci různých zájmových skupin lidí a lidí různé národnosti, vzdělání, věku a různých názorů.
3. Podporujeme úctu k hodnotám. Budeme usilovat o zachování hodnotných tradic a lokálních zvláštností, které jsou dědictvím z minulosti, a o jejich obohacování o nově vznikající tradice a specifika. Budeme podporovat vzdělání a tvořivost lidí.

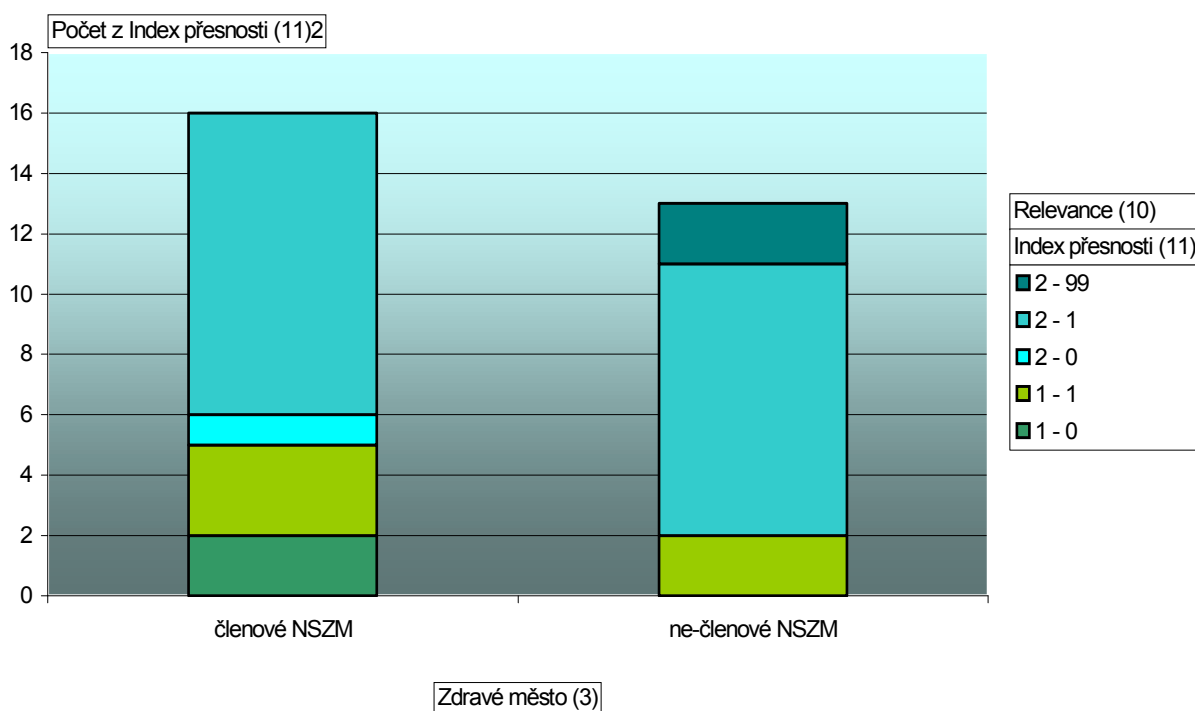
Druhý příklad je snad ještě méně zpochybnitelný. Článek (příspěvek č. 20) ze Zpravodaje rady města Frýdku-Místku je interpretací Zákona o obcích a jeho autorem je pan Petr Menšík, tajemník Městského úřadu Frýdku-Místku.

Do samostatné působnosti města patří záležitosti: ...které do samotné působnosti svěří zákon. V této části se má na mysli především to, že město ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními předpoklady a místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Mezi tyto potřeby se zahrnuje bydlení, ochrana a rozvoj zdraví, ochrana a rozvoj dopravy a spojů, uspokojování potřeby informací, výchovy a vzdělávání, celkového kulturního rozvoje, ochrany veřejného pořádku. Obecně lze u výše uvedeného konstatovat, že se jedná o záležitosti veřejné správy, na nichž není možné vytvářet zisk (rekonstrukce silnic, starost o životní prostředí atd.) a na kterých společnost nechce vytvářet zisk, respektive nechce tyto oblasti podřídit výhradně tržnímu hospodářství (typicky školství nebo zdravotnictví).

Oba tyto články jsem se rozhodla do svého výzkumu začlenit, protože jsem na ně legitimním způsobem a v rámci své metodiky narazila a domnívám se, že není pochyb o tom, že o konceptu udržitelného rozvoje alespoň částečně hovoří. Jsou dokonce z tohoto hlediska přijatelnější než mnohé jiné příspěvky, které pojem udržitelný rozvoj sice hojně používají, ale z tohoto použití je jasné, že autor článku pojem zmínil buď zcela náhodně (protože se o něm jednoduše v podobných situacích a souvislostech mluví) nebo chtěl z nějakého důvodu tento „módní pojem“ uplatnit. Pochopení celého konceptu však v takových případech často chybí.

S tímto problémem souvisela také jedna z mých dalších hypotéz: **Pojem udržitelný rozvoj bývá častěji použit chybně (zbytečně, zavádějícím způsobem, pojem je špatně pochopen či vysvětlen).** Speciálně pro posouzení platnosti této hypotézy byl konstruován *index přesnosti*. Ten byl ve 23 případech roven jedné. Tento údaj znamená, že ve 23 případech z 29 byl pojem použit správně, tedy v souladu s výsledky rozboru konceptu udržitelného rozvoje v úvodu této práce. To by bylo celkem potěšující zjištění nebýt skutečnosti, že 18 z těchto 23 výskytů je zároveň v sekundární relevanci, tedy že šlo o okrajové či náhodné zmínky, které pojem udržitelný rozvoj dále nevysvětlují ani se jím blíže nezabývají. Nejčastěji šlo, jak si později ukážeme, o názvy nejrůznějších projektů a programů či popisy jejich náplní. A na tom skutečně není co zkazit. Kategorii index přesnosti je tedy nutné uvést v patřičných souvislostech. Tyto poměry (nikoliv hodnoty) odráží následující kontingenční graf:

graf 3 - Vztah relevance a indexu přesnosti

Graf vychází z kontingenční tabulky. Legenda napravo barevně odlišuje, jakých hodnot nabývala (v prvním sloupečku) relevance a do vztahu k ní dává index přesnosti (druhý sloupeček legendy). Vše je samozřejmě opět rozděleno podle „zdravých“ a „nezdravých“ měst a obcí. Nakonec se tedy ukazuje, že rozdíl mezi oběma skupinami není ani v tomto bodě tak velký. Pokud přejdeme sekundární relevanci (pro větší přehlednost je odlišena odstíny

modré), kde, jak jsme již zdůvodnili, nemá téměř smysl se nějakou přesností zabývat, příspěvky „zdravých měst“, které mají relevanci primární a zároveň index přesnosti roven jedné, nepřevyšují města „nezdravá“ nikterak výrazně. Ve skutečnosti „vedou“ o pouhý jeden článek. Tuto drobnou převahu navíc ještě umenšuje fakt, že se mezi primárně relevantními příspěvky ze skupiny členů NSZM objevil také jeden článek s indexem přesnosti 0.

Pro lepší představu, co bylo kódováno, jako nevhodné použití pojmu udržitelný rozvoj, výrok ze zmíněného článku (příspěvek č.9 – Chrudimský zpravodaj) ocituji: „..k podpoře udržitelného rozvoje v oblastech veřejné správy, urbanismu, bydlení, zdravého životního stylu, zdravotních služeb, životního prostředí, vzdělávání, kultury, volného času, zaměstnanosti, sociálně patologických jevů, dopravy a ekonomiky...“

Nejen, že jsou zde do jednoho pytle hozeny „jabka s hruškama“, ale nevím ani, co autorka článku mínila udržitelným rozvojem volného času či dopravy. Takový „udržitelný rozvoj sociálně patologických jevů“ je však již skutečná lahůdka. Index přesnosti byl v tomto případě určen jako nulový.

Na druhou stranu jsem však v Chrudimském zpravodaji objevila i jeden velmi zdařilý článek. Nesl název „Udržitelný rozvoj v Čechách i zemích EU“ a v mém kódovacím formuláři jde o příspěvek č. 7. Obsahuje nejen nejčastěji citovanou definici udržitelného rozvoje (Gro Harlem Brundtlandové), ale také její interpretaci a seznámení s tím, jaké světové, evropské, ale i místní, české organizace a iniciativy (např. TIMUR) se prosazováním koncepce udržitelného rozvoje zabývají. Jde o jediný článek, který skutečně o udržitelném rozvoji informoval, termín explicitně používal (a to nejen udržitelný rozvoj jako takový, ale operoval i s pojmem udržitelnost), vysvětloval a hovořil dokonce o indikátorech udržitelného rozvoje. Index přesnosti jsem v tomto případě stanovila roven jedné.

Za spornou by v tomto článku mohlo být považováno snad jen jedno z úvodních tvrzení: „Základní myšlenkou udržitelnosti je dosažení harmonického stavu životního a sociálního prostředí, ekonomického rozvoje se současným důrazem na prioritní význam rozvoje lidské osobnosti v podmínkách demokracie“. Je totiž otázkou, zda je možné takové harmonie dosáhnout a zda je to vůbec cílem, ale vzhledem k materiálům, na které se autorka článku (Šárka Trunečková) odvolává a které jsem prostudovala také, se její interpretaci příliš nedivím.

Podobně bychom dva protikladné příklady článků našli ve zpravodaji obce Strašín v Plzeňském kraji. První článek (příspěvek č. 21) byl vydán u příležitosti vstupu Strašína do Národní sítě zdravých měst:

Zdravá města uskutečňují místní Agendu 21. Co znamená Agenda 21? „Agenda“ je slovo latinského původu a znamená program nebo také seznam věcí, které je třeba udělat, aby bylo dosaženo cíle. Číslo „21“ odkazuje na 21. století a s ním spojené problémy, které lidstvo bude muset v zájmu přežití řešit. Agenda 21 je dokumentem OSN, který se zabývá principy udržitelného rozvoje. V podstatě jde o to, že lidské společenství je ohroženo nadměrným čerpáním přírodních zdrojů, nadměrnou produkcí odpadů a znečištěním celkově. Ekologické problémy jdou ruku v ruce s problémy sociálními a ekonomickými. Tyto potíže jsou již tak zjevné, že se jimi zabývají organizace po celém světě a stále častěji se mluví o udržitelném rozvoji. Jedná se především o zajištění podmínek pro kvalitní život v konkrétní obci nebo regionu v dlouhodobé perspektivě. (..) Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní představy. Naše obec se zavázala dodržovat tyto principy. Světové organizace se naproti tomu zavazují takovým obcím pomáhat.

Jde o druhý a zároveň poslední článek, který uvedl definici udržitelného rozvoje a snažil se doplnit i některé souvislosti. O pár měsíců později se ale ve Strašínském zpravodaji objevuje následující poděkování (příspěvek č. 22):

Děkujeme všem občanům za účast při projednání a schválení „Plánu zdraví a kvality života ve Strašíně“ v rámci principů NSZM ČR a Agendy 21, které se konalo dne 15.10.2005 v kulturním domě ve Strašíně. Občané vyjádřili svoji podporu realizaci hodnot, jako je udržitelný rozvoj, zdraví a kvalita života. Deklarovali také i zdravý patriotismus ke svému domovu, místě a krajině, ve které žijí - malebné Šumavě a jejím podhůří. Za pracovní týmy místní skupiny NSZM ČR Ing. Jiřina Helíšková.

Na základě podrobného studia literatury i přednášek pana Dr. Ryndy se domnívám, že udržitelný rozvoj není možné označit za hodnotu. Hodnoty se přece vytvářejí ve společnosti, většinou spontánně a bez nějakého řízení shora. Udržitelný rozvoj je navíc ze své definice „komplexní soubor strategií“ (které umožňují pomocí ekonomických prostředků a technologií uspokojovat lidské potřeby, materiální, kulturní i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů) a nikoliv hodnot. Že některé principy udržitelného rozvoje můžeme za hodnoty považovat a že se udržitelný rozvoj snaží nalézt nástroje k jejich naplnění, ještě neznamená, že se celý tento koncept dá zahrnout do oblasti hodnot. To bych považovala za určité nepochopení, a proto jsem i v tomto případě výrok ohodnotila jako „chybný“ a index přesnosti byl tedy roven nule.

Vyskytlo se i několik případů, kdy index přesnosti zkrátka nebylo možné určit. Z výroku se nedalo jasně říci, zda šlo o vhodné použití pojmu, či zda byl pojem použit chybně. Byl prostě použit bez souvislosti, možná do značné míry náhodně, to však nemusí nutně znamenat špatně. Uvádím zde jeden příklad za všechny (příspěvek č. 6):

Domov důchodců má rovněž možnost podat žádost v rámci grantu Operačního programu rozvoje lidských zdrojů, který je zaměřen nabudování nových a doplňování stávajících kapacit spojených s udržitelností a zkvalitňováním služeb sociální péče.

Index přesnosti byl navržen tak, aby jím bylo možné popsat i situaci, kdy budou v jednom příspěvku obsaženy dva nebo více tvrzení, třeba i protichůdných. Takový případ však v praxi nenastal, proto index nabývá hodnot pouze 1 / 0 / 99 (dále viz Příloha č.4 – Kódovací kniha).

Další důležitou kategorií, která může v mnohém upřesnit ty předchozí, je *souvislost s tématy*. Tato proměnná se, jak již název napovídá, soustředí na tématické oblasti či okruhy, v nichž se udržitelný rozvoj či některý další ze sledovaných pojmů vyskytoval. Prvních 15 podkategorií přitom bylo převzato z analýzy společnosti MediaCon, aby bylo možné pozdější porovnání obou výzkumů. Během analýzy pak bylo „dokódováno“ dalších 6 tématických okruhů, které se v analýze celorepublikových a regionálních médií nevyskytly (nebo alespoň nebyly takto formulovány) a jsou tedy pro radniční listy specifické. Četnosti výskytu jednotlivých témat můžeme sledovat v následující tabulce:

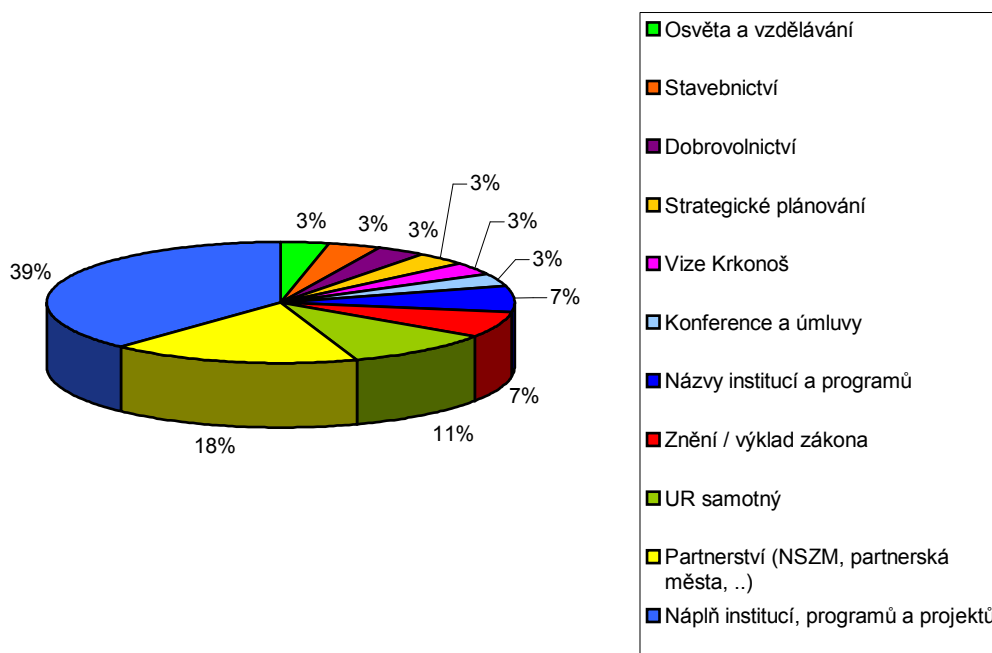
tabulka 2 - Souvislost s tématy

kód	definice	četnost výskytu
3	Osvěta a vzdělávání	1
14	Stavebnictví	1
17	Dobrovolnictví	1
19	Strategické plánování	1
21	Vize Krkonoš	1
11	Konference a úmluvy	1
2	Názvy institucí a programů	2
20	Znění / výklad zákona	2
7	UR samotný	3
18	Partnerství (NSZM, partnerská města, ..)	5
8	Náplň institucí, programů a projektů	11

Z tabulky, která vychází z kódovacího formuláře (dále viz Příloha č.5 – Kódovací formulář), je zřejmé, že některá témata oblíbená u plošných médií se v radničních listech vůbec neobjevila, zatímco některá se objevují nově (jsou to jednoduše ta, která mají kód s číslem vyšším než 15). Ještě podrobnější srovnání s regionálními médii je náplní další kapitoly. V níže uvedeném výsečovém grafu je rozdělení témat lépe patrné. Pět témat převažuje nad ostatními, ale jedno velmi výrazně – „Náplň institucí, programů a projektů“ tvoří 39% všech příspěvků, v nichž se některý ze sledovaných pojmů vyskytoval. K tomu můžeme ještě připočít dalších 7%, které tvoří „Názvy institucí a programů“, a 3% textů, které hovořily o „Konferencích nebo úmluvách“ a kde se udržitelný rozvoj také vyskytl. Tato témata tvoří společnou skupinu a jsou proto označena modře (jen jiným odstínem). Ve 49% textů byl tedy udržitelný rozvoj pouze součástí nějakého názvu či náplně projektu a právě tyto texty jsou v drtivé většině součástí inzerce a nikoliv běžných článků. Dá se říci, že jde o příspěvky, které se na informování veřejnosti příliš nepodílejí a navíc jsou obvykle umístěny na posledních stranách radničních listů. Z analýzy souvislostí, v nichž se pojem udržitelný rozvoj vyskytoval, tedy vyplývá, že v podstatě polovina textů o něm sice hovoří, ale nikterak ho nerozebírá, nevysvětluje; neinformuje.

Druhým nejčastějším tématem bylo Partnerství – ať už vzájemné partnerství měst mezi sebou nebo zapojení v Národní síti zdravých měst. **Pouze 11% příspěvků hovoří o udržitelném rozvoji jako takovém a má nějakou snahu tento koncept svým čtenářům přiblížit.** Po 7% pak mají témata Znění/Výklad zákona (zde je pojem udržitelný rozvoj, případně další sledované pojmy součástí znění zákona, který je v článku citován) a zmíněné Názvy institucí a programů. Ani zde tedy k žádnému informování veřejnosti nedochází. Na ostatní témata, která jsem během své analýzy zaznamenala a která snadno najdete v tabulce uvedené výše, pak vždy připadl jeden článek, což v grafu představuje tříprocentní výseč.

graf 4 - Souvislost s tématy

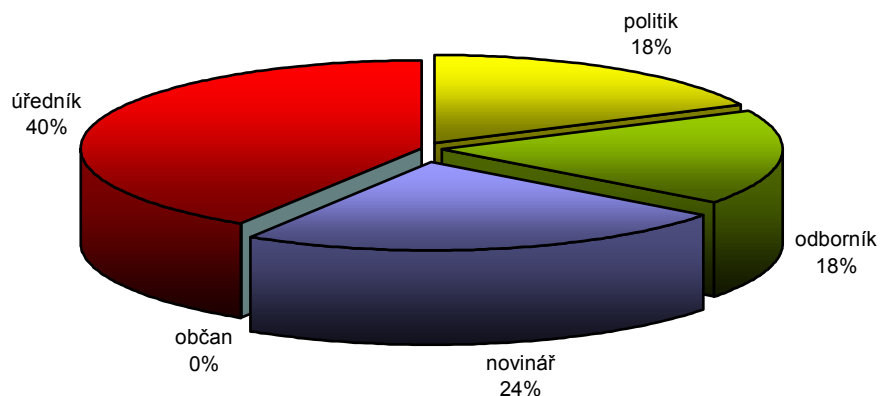

Poslední ze sledovaných proměnných, kterou budu interpretovat, je kategorie s názvem *mluvčí*. Popisuje, kdo v daném článku o udržitelném rozvoji hovořil. Logickým předpokladem by bylo, že to budou především odborníci a politici. Jaká je však skutečnost?

Ve 12 případech z 29 nebylo možné autora výroku určit. Docházelo k tomu z různých příčin. Pokud byl příspěvkem inzerát, v němž se některý ze sledovaných pojmů vyskytl, autor samozřejmě nebyl podepsán. Autora se mi však mnohdy nepodařilo identifikovat ani u článků. Pokud byl článek vůbec podepsaný, často nebyla u jména autora uvedena jeho bližší identifikace a nebylo ji možné zjistit ani jiným způsobem (například nebylo vůbec uvedeno složení redakce, takže jsem nebyla schopna odhadnout, zda se jednalo o novináře, úředníka či odborníka). V takových případech se většinou dal vyloučit občan, jejichž příspěvky bývají v radničních listech důsledně oddělovány, a politik, protože politické funkce radniční listy obvykle uvádějí a nebo jsem tuto informaci mohla dohledat podle složení zastupitelstva a vedení radnice, protože to jsou údaje, které jsem u obcí také zjišťovala.

V 17 případech se autora příspěvku odhalit podařilo. Pokud odfiltrujeme případy, kdy tomu tak nebylo, zjistíme následující rozdělení:

graf 5 - Mluvčí

2.5.7. Je udržitelný rozvoj apolitický?

Poslední z hypotéz se už nevztahovala k samotné obsahové analýze příspěvků z radničních listů, ale týkala se souvislosti mezi politickou orientací vedení radnice a množstvím článků o udržitelném rozvoji, které vydala. Hypotéza zněla: **Politická orientace obecních novin (na základě složení zastupitelstva a především vedení radnice) povede k různým preferencím takových témat, jakým je i udržitelný rozvoj.**

Tuto hypotézu se však nakonec nepodařilo jednoznačně potvrdit či vyvrátit. Shromáždit a interpretovat údaje právě pro tuto část analýzy byl jeden z nejobtížnějších úkolů celé práce. I přes značné úsilí se mi nakonec nepodařilo sehnat od 6 obcí z 26 informací o složení vedení radnice, která je pro posouzení této hypotézy klíčová. Vzorek se tím pádem podstatně zmenšil a údaje o něm zjištěné si v tomto konkrétním případě zřejmě nemohou dělat ambice na zobecnění. Problematická je i skutečnost, že na komunální úrovni nefunguje klasické stranické rozdělení, jak ho známe z politiky na celorepublikové úrovni. Do zastupitelstva či vedení radnice se navíc dostává také mnoho nezávislých kandidátů, o jejichž politické orientaci mohu jen spekulovat, podobně jako u nejrůznějších uskupení typu „Volba pro město“, apod. Není tedy možné radnici jednoznačně a s absolutní jistotou přiřadit štítek „levicově, pravicově nebo středově orientovaná“. Přesto jsem se o to u zbytku vzorku (dvaceti obcí) pokusila.

Výsledek byl poměrně příznivý tomu, co z definic udržitelného rozvoje vyplývá – tedy, že se jedná o pojem apolitický (a nikoliv o nějakou levicovou ideologii případně utopii, jak bývá často napadán). Levicově i pravicově orientované radnice (resp. jimi vydávané radniční listy) psaly o udržitelném rozvoji stejně často. Největší počet článků však připadal na radnice se středovou politickou orientací, jak je dobře vidět z následující tabulky. Politická orientace vedení radnice tedy, zdá se, nemá na medializaci pojmu udržitelný rozvoj žádný vliv. To by znamenalo vyvrácení zmíněné hypotézy.

tabulka 3 - Politická orientace radnic

Pravděpodobná politická orientace vedení radnice		Počet článků o udržitelném rozvoji
spíše pravicová	8	7
středová	7	12
spíše levicová	5	4
nezjištěno	6	6

Ačkoliv šlo o úkol problematický a jeho výsledky jistě nejsou nezpochybnitelné, domnívám se, že šlo o zajímavý pokus. Zjišťovat prostřednictvím složení radnice a jí vydávaných radničních listů politickou „oblubu“ určitých témat je nový postup a vlastně konkrétní indikátor, který jistě může být užitečný i při jiných analýzách. Jistě, má svá úskalí, ale ta se mi nezdají úplně nepřekonatelná (zvláště bude-li mít tazatel jiný status, než jakým je status studenta).

5.6. Srovnávací analýza

V další části se budu věnovat komparaci výsledků své analýzy s daty z Analýzy mediální publicity, kterou si od společnosti MediaCon nechala udělat Národní síť zdravých měst a která se do jisté míry tématicky kryje s mým výzkumem.

Monitoring MediaConu pokrýval celorepublikové deníky, regionální tisk, magazíny, televizi, rozhlas a internet. Příspěvky byly vybírány z elektronické mediální databáze Anopress, postihující všechna významná česká média (což neznamená úplně všechna – zde nastává první redukce vzorku pouze na ta média, která jsou dostupná v elektronické podobě).

Do zpracování nebyla také zahrnuta úzkoprofilová odborná periodika (např. Moderní obec, Stavitel, Dopravní noviny, Média&Marketing aj.), protože působí na uzavřené okruhy odborné veřejnosti a nikoliv na veřejnost širokou, což je však pro analýzu tohoto typu zásadní. Druhou redukcí vzorku představuje časové vymezení od ledna do listopadu 2005 včetně. Jde tedy pouze o jedenáctiměsíční období a nikoliv o celý rok. A poslední redukce je obsahová, protože se MediaCon zaměřil na rubriky zpravodajství, diskusí a publicistiky (zvláště u elektronických médií - rozhlasu, televize a internetu). Tato omezení je při interpretaci jejich výzkumu nutno mít na paměti, protože v mém výzkumu (byť byl proveden na podstatně menším vzorku) k nim nedošlo.

Drobný rozdíl je také v metodice, protože příspěvky shromážděné agenturou MediaCon byly vybírány jen pomocí klíčového výrazu „udržitel“. U některých proměnných (např. velikost zprávy) se pak metodika lišila úplně. Porovnávat budu tedy samozřejmě jen ty kategorie, které porovnatelné jsou, kde mám pro toto srovnání dostatek dat a kde je to z hlediska mé práce relevantní.

2.6.8. Mediální pokrytí

Do následující tabulky jsem shromáždila *počty příspěvků* regionálního tisku, které zmiňovaly udržitelný rozvoj (MediaCon nepracoval s pojmem „udržitelnost“). Z množství regionálního tisku, který agentura zpracovávala, jsem se vždy snažila vybrat ten nejbližší – tedy soukromý (komerční) deník případně týdeník dané obce, tam kde to nebylo možné, zvolila jsem alespoň noviny celého kraje (v tabulce jsou označeny žlutě; šedě a bíle jsou pak opět rozlišeny soukromá média Zdravých a „nezdravých“ měst). Na základě této tabulky mohu porovnávat, jak na tom jsou soukromá a (svým způsobem) veřejnoprávní média - radniční listy, co se týká informování o udržitelném rozvoji. Jsem si vědoma toho, že jde o srovnání spíše přibližné, ale i tak dost jasně ukazuje, že udržitelný rozvoj není favoritem ani v soukromých médiích, jak ostatně potvrzují i celkové výsledky Analýzy mediální publicity MediaConu.

Zatímco já jsem v radničních listech 26 obcí ze 13 krajů našla za rok 2005 celkem 29 příspěvků, v soukromých tištěných médiích jich za prvních jedenáct měsíců tohoto roku bylo 35.

tabulka 4 - Regionální tisk vs. radniční listy

Kraj	Regionální tisk	Počet článků o UR	Radniční listy	Počet článků o UR
Jihočeský	Listy Strakonicka	1	Zpravodaj města Strakonice	0
	Listy Jindřichohradecka	1	Jindřichohradecký zpravodaj	1
Jihomoravský	Hodonín		Hodonínské listy	5
	Znojenské noviny	0	Znojenské listy	2
Karlovarský	Karlovarské noviny	2	Karlovarské radniční listy	2
	Chebský deník	0	Radniční listy	0
Královéhradecký	Hradecké noviny	1	Zpravodaj města Kostelec nad Orlicí	0
			Zpravodaj (Nový Bydžov)	1
Liberecký	Liberecký den	9	Jilemnický zpravodaj	2
			Semilské noviny	1
Moravskoslezský	Region Karviná	0	Karvinský zpravodaj	0
	Region Frýdek-Místek	0	Zpravodaj rady města Frýdku-Místku	1
Olomoucký	Prostějovský týden	0	Radniční listy	1
	Nové Přerovsko	0	Přerovské listy	0
Pardubický	Noviny Chrudimska	3	Chrudimský zpravodaj	3
	Noviny Svitavska	2	Naše město	1
Plzeňský	Plzeňský deník	2	Zpravodaj	2
			Bezdrůžický zpravodaj	0
Středočeský	Střední Čechy	3	Slánská radnice	0
			Zpravodaj Telegraf	0
Ústecký	Ústecký kraj	3	Zpravodaj (neúplný)	1
			Radnice	5
Vysočina	Noviny Třebíčska	1	Třebíčské noviny	0
	Jihlavské noviny	2	Noviny Jihlavské radnice	0
Zlínský	Zlínské noviny	5	Kroměřížský zpravodaj	0
			Otrokovické noviny	1
celkem		35		29

Jak vidíme ani u soukromých médií nesouvisí medializace pojmu udržitelný rozvoj primárně s tím, zda je daná obec členem Národní sítě zdravých měst. Zajímavé však je, že v regionech, kde je minimum článků v radničních listech, je jich méně i v soukromých médiích, nebo tam dokonce nejsou vůbec žádné (viz Moravskoslezský a Olomoucký kraj). A na druhé straně Pardubický, Liberecký a Ústecký kraj patří k „medializovanějším“ oblastem v soukromých médiích i radničních listech. Tento fakt by mohl souviset například s tím, jak jsou na tom tyto regiony s množstvím podávaných projektů a s úspěšností čerpání dotací z evropských fondů, či s jinými skutečnostmi, které se pak mohou promítnout do médií.

2.6.9. Relevance příspěvků, přesnost výroků

Společnost MediaCon provedla obsahovou analýzu ve vzorku téměř 200 médií (tištěných i elektronických), která jsou dostupná v elektronické podobě (mediální databáze Anopress), a to za období od ledna do listopadu roku 2005. U elektronických médií byly samozřejmě vybírány jen určité (převážně publicistické a zpravodajské) typy pořadů a rubrik. V daném vzorku bylo nalezeno pouhých 550 příspěvků. Průměrně tedy každý měsíc ve všech našich nejvýznamnějších (soukromých i veřejnoprávních) médiích vychází zhruba 50 příspěvků, které se nějakým způsobem týkají udržitelného rozvoje. Z toho podle společnosti MediaCon pouhých 5% můžeme zařadit do podkategorie primární relevance a jen 14 příspěvků z oněch 550 se snažilo pojem udržitelný rozvoj vůbec nějak vysvětlit, což tedy odpovídá 2,6%.

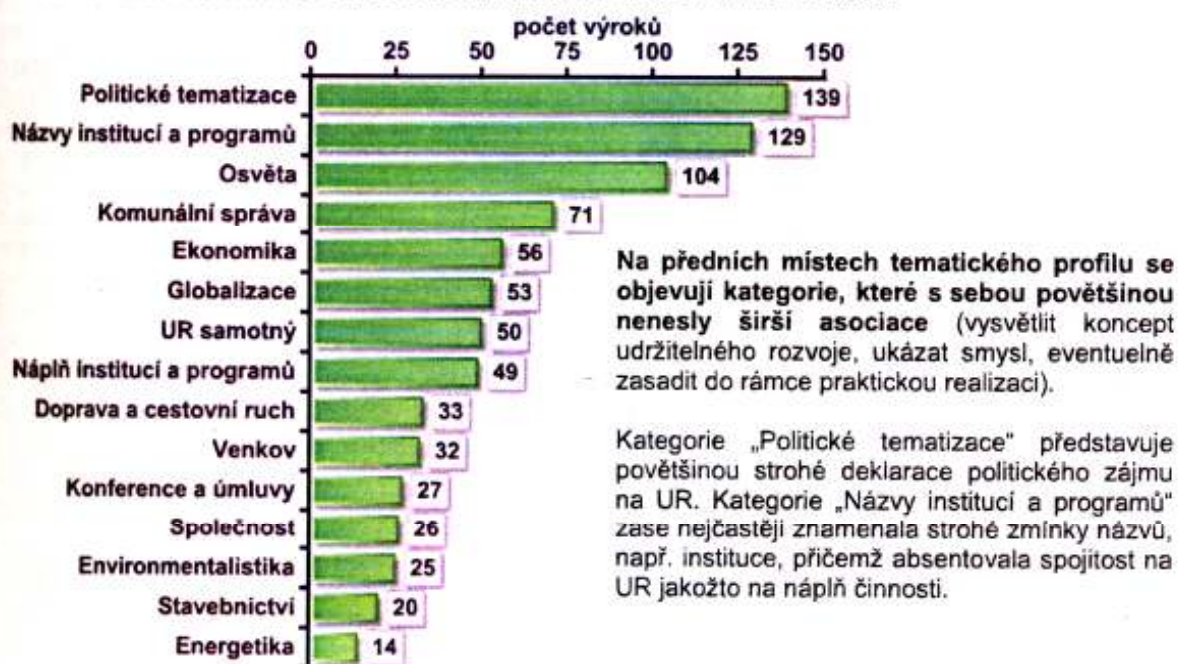
Zatímco průměrné počty příspěvků týkajících se udržitelného rozvoje a připadajících na jedno médium jsou vyšší u plošných (převážně soukromých) médií než u radničních listů, radniční listy mají citelně vyšší počet příspěvků v primární relevanci - celých 21%. Problém nastává posuzujeme-li přesnost výroků, ale ta již byla rozebrána v předcházející kapitole a navíc MediaCon se touto (kvalitativní) kategorií nezabýval. Dodejme jen, že o vysvětlení pojmu se v radničních listech pokusili 3 autoři z celkového vzorku 29 příspěvků, což odpovídá 10%, ale jeden z autorů vlastně pojem „udržitelný rozvoj“ explicitně nepoužil.

Samozřejmě musíme mít pořád na paměti, že období, po které jsem radniční listy sledovala, je o jeden měsíc delší než rozsah Analýzy mediální publicity MediaConu, ale domnívám se, že to v tomto výzkumu tak velkou roli nehraje. Zvláště, když si uvědomíme o jak nízké počty a procenta se jedná. Ten měsíc by pravděpodobně plošným médiím skóre příliš nevyšlechl.

2.6.10. 3. Kategorie Souvislost s tématy

MediaCon vytvořil sadu patnácti podkategorií, které jsem od něj do své kódovací knihy převzala. Každou z nich pak členil na podrobnější témata, kterých bylo celkem 135. Tyto podrobnosti jsem ve svém výzkumu zachytila v Poznámkách a zdůraznila jsem je pouze tam, kde to bylo relevantní a vhodné. Nemám tedy každou ze skupin ještě dále členěnu, protože mi to vzhledem k velikosti mého vzorku nepřišlo užitečné. A jak tedy tyto kategorie v analýze MediaConu dopadly, ukáže následující graf [Analýza mediální publicity, str.10]:

Graf 9: TEMATICKÝ PROFIL UDRŽITELNÉHO ROZVOJE V KATEGORIÍCH

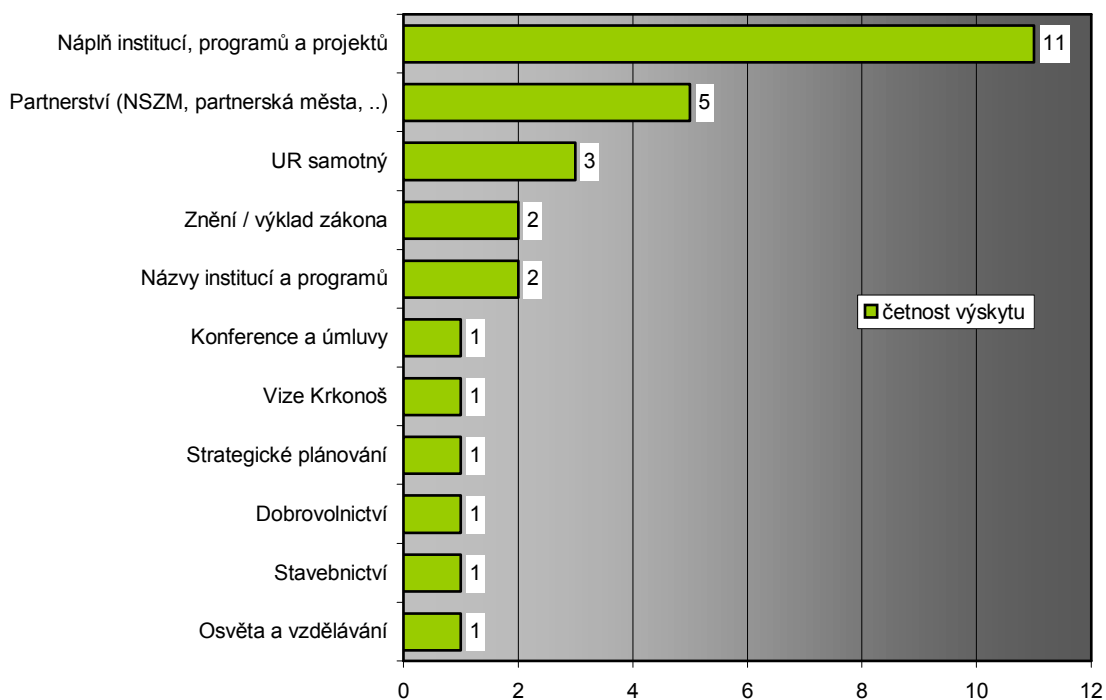

MediaCon: analýza mediální publicity; monitorované téma: Udržitelný rozvoj - 10

„Na celostátní úrovni je udržitelný rozvoj spojován hlavně s **politikou**, ale správně také s **globalizací** a **ekonomikou**. Lokální úroveň tato témata víceméně ignoruje. Naopak se na regionální úrovni prosazují z hlediska publicity málo relevantní názvy institucí a programů. Dále potom osvěta a komunální záležitosti“ [Analýza mediální publicity, str.14].

I zde jsou na tom regionální a lokální média podobně jako radniční listy, zatímco celorepublikový tisk vykazuje jistou odlišnost. Také z mého výzkumu vyplývá, že vůbec nejčastějším tématem článků o udržitelném rozvoji v radničních listech jsou „Náplně institucí, programů a projektů“ a tuto podkategorii můžeme ještě spojit s „Názvy institucí a programů“ a s obsahem „Konferencí a úmluv“. Dohromady tyto podkategorie tvoří téměř polovinu všech příspěvků. Na druhém místě přichází téma, které jsem označila pojmem „Partnerství“ a která souvisí s výše citovanou komunální správou. Dochází i k dalším překryvům některých méně zastoupených podkategorií, naopak se objevují některé nové a na jiná zakódovaná témata jsem zase nenarazila vůbec.

graf 6 - Souvislost s tématy

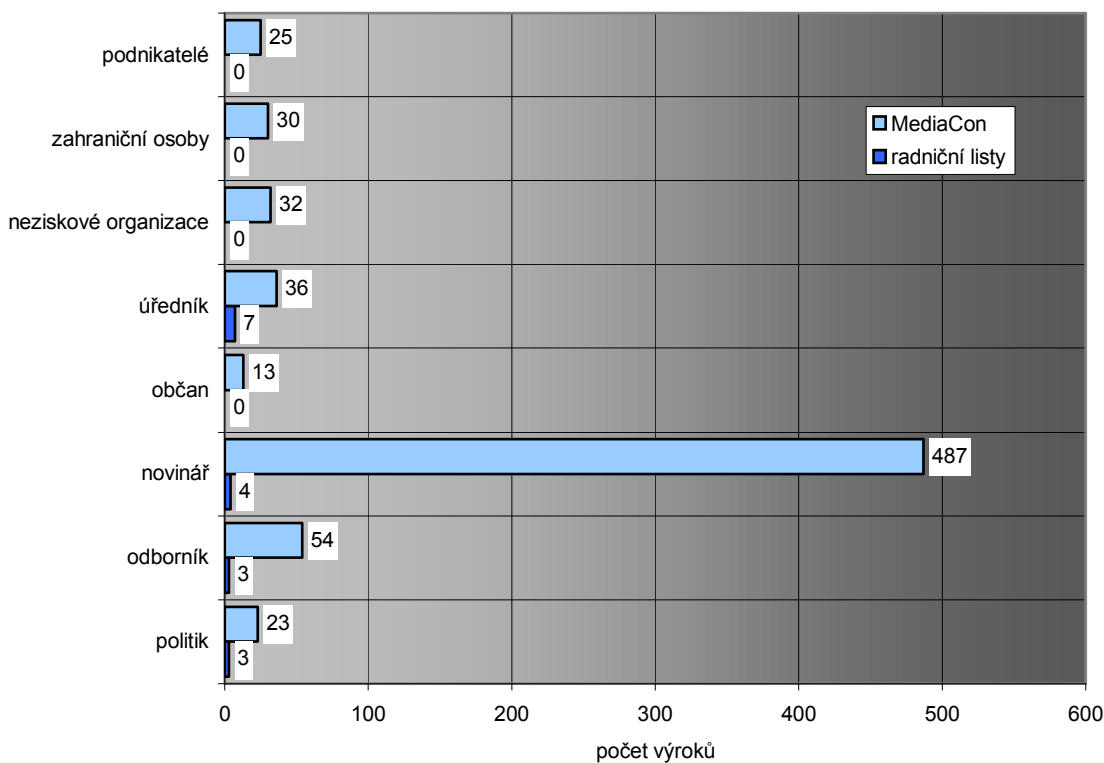
Zde tedy vidíme téměř pod sebou dva pruhové grafy, které znázorňují četnosti výskytu jednotlivých podkategorií tak, jak byly během analýzy plošných médií (viz horní graf) a radničních listů (viz spodní graf) zaznamenány. Skupiny témat, s nimiž přišly radniční listy nově, se samozřejmě v horním grafu vyskytovat nemohou. Protože se jedná o řádově rozdílné četnosti a rozdílné velikosti vzorku, rozhodla jsem se neporovnávat tuto proměnnou (Souvislost s tématy) v jednom kontingenčním grafu.

2.6.11. Kategorie Mluvčí

Naopak zcela rozdílně dopadl můj výzkum kategorie *mluvčí*. Zatímco MediaCon [Analýza mediální publicity, str. 9] zaznamenal, že nejčastěji o udržitelném rozvoji hovořili novináři (a to dokonce řádově vícekrát než ostatní podkategorie), v radničních listech to byli úředníci. Na druhém místě se v citované analýze umístili vědci a experti (tuto podkategorii mám ve svém výzkumu označenou jako odborníci), v radničních listech patřila tato skupina k méně zastoupeným. Následující graf ukazuje srovnání obou skupin podle počtu výroků. Vybrala jsem pět nejčetnějších mluvčích z Analýzy mediální publicity a pět relevantních

skupin osob ze své obsahové analýzy. Srovnání by mohlo být poněkud zavádějící, pokud bychom neměli stále na paměti, že vzorek MediaConu čítal na 550 zatímco ten můj jen 29 příspěvků. Dobře jsou však na tomto grafu vidět překryvy – tedy kategorie mluvčích, které se vyskytovaly na předních místech v obou výzkumech.

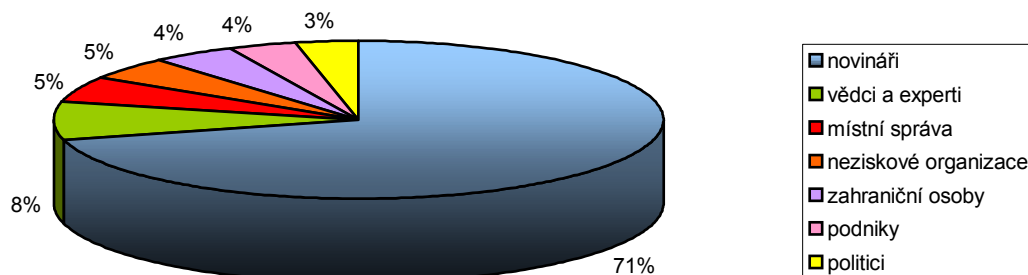
graf 7 - Mluvčí - srovnání I

tabulka 5 - Mluvčí - MediaCon

definice	MediaCon
novináři	487
vědci a experti	54
místní správa	36
neziskové organizace	32
zahraniční osoby	30
podniky	25
politici	23

graf 8 - Mluvčí - MediaCon

Pro procentuální zastoupení jednotlivých skupin a jejich porovnání jsem vytvořila ještě výšečový graf (viz výše). Do Grafu č. 7 jsem vynesla hodnoty obsažené v Tabulce č. 5 – jde o prvních sedm nejčetnějších skupin mluvčích, které ve své analýze odhalil MediaCon, z nichž čtyři se objevili také v mém výzkumu – byť pod trochu jinými označeními. Jediná další podkategorie, kterou jsem měla zakódovanou, avšak v reálném výzkumu se pak neobjevila, byl „občan“. Pod heslem „veřejnost“ byla obsažena také v analýze MediConu a v soukromých médiích dopadla podobně jako v radničních listech. Tato podkategorie tedy součástí grafu ani tabulky není.

Proč se veřejnost k udržitelnému rozvoji nevyjadřuje? Vzhledem k tomu, že je to jev obecně platný jak pro soukromá česká a moravská média tak pro radniční listy, nemůžeme se zřejmě domnívat, že by to jednoduše bylo tím, že má veřejnost ve všech těchto médiích málo prostoru pro vyjádření svých názorů. Není to ale například tím, že o tomto konceptu prostě nic neví? Udržitelným rozvojem se zaštiťují mnohá rozhodnutí na místní, regionální i celostátní úrovni a veřejnost s k této důležité strategii nevyjadřuje! Poměrně málo se k ní vyjadřují (a to pro mě bylo obzvláště překvapivé zjištění) také odborníci. Nejvíce co říci k udržitelnému rozvoji mají novináři (v plošných a převážně soukromých médiích) a úředníci (resp. úředníci plnící funkci novináře) v radničních listech.

Pokud výšečový graf (č.7) srovnáme s tím na straně 53 této práce, rychle zjistíme, že procentuální zastoupení pěti nejvýznamnějších skupin mluvčích bylo v plošných médiích úplně jiné. Nejvýznamnější část zde, jak už jsme řekli, tvořili novináři – přes 70%, následováni odborníky, úředníky, zástupci zahraničních organizací, podniků a konečně politiky (místní správa) avšak s řádovým odstupem. V radničních listech bylo rozložení jednotlivých skupin mluvčích přece jen více rovnoměrné s pochopitelnou převahou úředníků (40%).

Ze srovnávací analýzy je tedy jasně patrné, že informování veřejnosti o udržitelném rozvoji probíhá v českých médiích minimálně, ať v soukromých či veřejnoprávních, celoplošných, regionálních, nebo těch místních, jakými jsou i radniční listy. Kvalita informování je také velmi nízká, což je dáno především tím, že média používají udržitelný rozvoj jako prázdný pojem, módní sousloví - jak tomu bylo podle MediaConu u plošných médií, nebo raději příliš neexperimentují a pojem používají téměř výhradně jen v názvech institucí a v popisu náplní programů a projektů, jak je tomu v radničních listech. Některé charakteristiky informování se u plošných (a z větší části soukromých) médií a u radničních listů liší, jak jsem v analýze naznačila srovnáním jednotlivých kategorií (Mluvčí a Souvislost s tématy).

6. Závěry

Hypotéza, že **veřejnost není svými obecními novinami (radničními listy) o udržitelném rozvoji dostatečně informována**, se jednoznačně potvrdila. Čísla vyplývající z analýzy radničních listů však byla ještě nižší, než jsem původně předpokládala, a byla i celkově nižší než u plošných, převážně soukromých médií. Z 334 čísel různých radničních listů jich v roce 2005 o udržitelném rozvoji napsalo 29, což je 8,7%. Jistě tedy není třeba dokazovat, že to není *dostatečné* informování. Z těchto 29 příspěvků jich bylo pouze sedm v primární relevanci, tzn. že o udržitelném rozvoji hovoří alespoň jako o jednom z hlavních či důležitých témat. A z těchto sedmi příspěvků v primární relevanci jich pouze pět mělo index přesnosti roven jedné (tj. pojem byl použit správně – v souladu s definicí a principy udržitelného rozvoje). **Pouze 1,5% čísel zkoumaných radničních listů obsahuje relevantní článek o konceptu udržitelného rozvoje a používá tento pojem s pochopením.** V plošných médiích činil podle analýzy společnosti MediaCon tento údaj 5%.

Jeden ze základních předpokladů (hypotéz) tohoto výzkumu - totiž, že **města, která jsou členy NSZM, budou o udržitelném rozvoji informovat častěji (a případné vysvětlení pojmu bude přesnější)**, se ukázal být do značné míry lichý. Z 26 obcí informovalo o udržitelném rozvoji pouze 15 z nich. Na „zdravá města“ přitom za rok 2005 připadá celkem 16 příspěvků, zatímco radniční listy obcí, které členy sítě nejsou, přinesly v tomto roce příspěvků 13. Ani v celkovém součtu velikosti zpráv na tom nejsou „zdravá města“ o mnoho lépe. „Vedou“ zhruba o dvě strany textu velikosti A4.

Jediný rozdíl mezi oběma skupinami vzorku je patrný v kvalitě informování. Celkově sice výrazně převažuje sekundární relevance (tzn., že články či příspěvky udržitelný rozvoj zmiňují pouze v názvech projektů a institucí, nebo jiným okrajovým způsobem), ale podíl členů NSZM na příspěvcích s primární relevancí je 2,5x vyšší.

Další hypotéza se už týkala kvality informování. Platnost předpokladu, že **pojem udržitelný rozvoj bývá častěji použit chybně (zbytečně, zavádějícím způsobem, nebo je špatně pochopen či vysvětlen)** se naopak prokázat podařilo. Ve 23 případech z 29 byl sice pojem použit správně, tedy v souladu s výsledky rozboru konceptu udržitelného rozvoje v úvodu této práce, ale 18 z těchto 23 výskytů bylo zároveň v sekundární relevanci. Šlo tedy o okrajové či náhodné zmínky, které pojem udržitelný rozvoj dále nevysvětlují ani se jím blíže nezabývají (např. názvy nejrůznějších projektů a programů či popisy jejich náplní). Pokud tyto vlastně irelevantní zmínky o udržitelném rozvoji, na nichž v podstatě ani nebylo co

zkazit, odečteme, pak je chybných výroků skutečně více. Navíc překvapivě ani zde nebyl výraznější rozdíl mezi „zdravými“ a „nezdravými“ městy a obcemi. Výsledky rozboru radničních listů přibližně odpovídají údajům z Analýzy mediální publicity MediaConu.

Se zjišťováním těchto údajů souvisela celá řada výzkumných otázek, potažmo měřených kategorií (proměnných), jako byla zmíněná relevance, index přesnosti aj. Mezi důležité kategorie patřila také souvislost s tématy. Tato proměnná ukazuje, že ve 49% textů byl udržitelný rozvoj pouze součástí nějakého názvu či náplně projektu a právě tyto texty jsou v drtivé většině součástí inzerce a nikoliv běžných článků. Dá se tedy říci, že jde o příspěvky, které se na informování veřejnosti příliš nepodílejí.

Poslední ze sledovaných proměnných byla kategorie mluvčí, kterou se bohužel ve značném množství případů vůbec nepodařilo určit. Ze zbývajících částí vzorku tvořili 40% mluvčích úředníci a dalších 24% novináři, což bylo také poměrně nečekané zjištění. V plošných médiích je situace poněkud odlišná. Zde jednoznačně (s 71%) převažovali novináři, následováni (ovšem s pouhými 8%) odborníky a vědci.

Poslední hypotéza se týkala preference tématu udržitelného rozvoje v závislosti na politické orientaci vedení radnice. Hypotéza doslova zněla: **Politická orientace obecních novin (určená na základě složení zastupitelstva a především vedení radnice) povede k různým preferencím takových témat, jakým je i udržitelný rozvoj.**

Tuto hypotézu se však nakonec nepodařilo jednoznačně potvrdit či vyvrátit. Respektive výsledky naznačují vyvrácení hypotézy a potvrzení skutečnosti, že udržitelný rozvoj je koncept apolitický, ale kvůli redukci vzorku způsobené opět nedostatečným množstvím dostupných informací a také jejich přílišné nejednoznačnosti, nemohou být údaje a jejich interpretace dostatečně spolehlivé.

Jsem si vědoma skutečnosti, že vzorek 29 příspěvků je pro obsahovou analýzu skutečně dosti malý a možnost zobecnění jejích závěrů je tak omezená, na druhou stranu je však třeba mít na paměti, že na počátku, tj. na úrovni obcí, byl můj vzorek rozšířen na maximální možný (vzhledem k zadaným kritériím) a že jsem jeho výběru věnovala patřičnou pozornost. Pokryty byly všechny kraje České republiky s výjimkou hlavního města. Analyzováno bylo 334 čísel radničních listů, což představuje přes 9 300 příspěvků! Že pouhých 29 z nich zmínilo udržitelný rozvoj je smutná skutečnost.

Na otázku, která stojí v názvu této diplomové práce (Jakým způsobem informují radnice o udržitelném rozvoji?), by se tedy stručně dalo odpovědět, že o něm vlastně neinformují téměř vůbec. Pro někoho může být toto strohé sdělení „objevením Ameriky“, ale tato práce si kladla za cíl nejen popsat kvantitu a kvalitu informování veřejnosti radničními

listy a srovnání výsledků této analýzy s údaji o plošných (celorepublikových a regionálních) médiích, měla také za úkol vyhodnotit, zda existuje nějaký rozdíl mezi „Zdravými městy“ a obcemi, které členem Národní sítě zdravých měst nejsou. Dalším úkolem bylo rozklíčovat, kdo se k udržitelnému rozvoji vyjadřuje, v jakých souvislostech se pojem nejčastěji objevuje a zda je koncept spojen s určitou politickou orientací. To vše bylo předmětem obsahové a následně srovnávací analýzy, jejíž výsledky jsem již prezentovala a předložila k další diskusi.

Práce měla přinést impuls k zamyšlení nad tím, proč se média udržitelnému rozvoji nevěnují, proč by ale měla, a snad také jak by to mohla v budoucnu udělat. Toto všechno a mnohé další otázky se mohou stát předmětem navazujícího výzkumu či naopak mohou mít praktický dopad v podobě snahy tento nepříznivý stav změnit, jak se o to už několik let snaží právě Národní síť zdravých měst a další obdobné organizace mj. svými informačními kampaněmi. Práce se může stát také metodickou pomůckou pro zkoumání podobných fenoménů, protože shrnuje hlavní relevantní literaturu týkající se obsahové analýzy a navíc zde bylo v několika případech využito nových indikátorů a postupů.